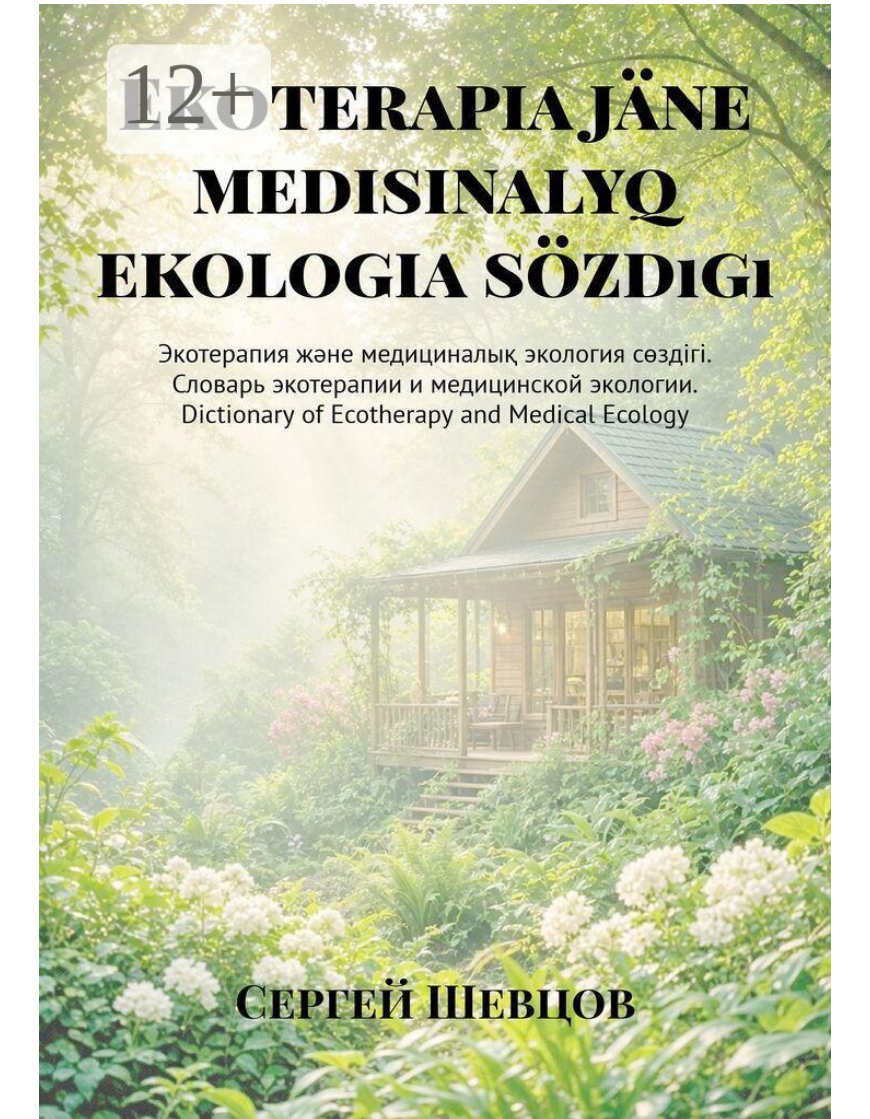

The background of the cover is a lush, misty forest scene. In the center, a small wooden cabin with a porch is nestled among trees. The foreground is filled with various green plants and white flowers. The overall atmosphere is serene and natural.

12+ ЭКОТЕРАПИЯ ЖӘНЕ МЕДИСИНАЛЫҚ ЕКОЛОГИЯ СӨЗДИГІ

Экотерапия және медициналық экология сөздігі.
Словарь экотерапии и медицинской экологии.
Dictionary of Ecotherapy and Medical Ecology

СЕРГЕЙ ШЕВЦОВ

Сергей Шевцов

**Ekoterapia және medisinalyq
ekologia sözdıǵı. Экотерапия
және медициналық экология
сөздігі. Словарь экотерапии
и медицинской экологии.
Dictionary of Ecotherapy
and Medical Ecology**

<https://litres.ru/74341054>

ISBN 9785007097338

Аннотация

Достаточно уникальный трёхязычный словарь экотерапии и медицинской экологии — это 1068 терминов на английском, русском и казахском языках. Охватывает биологию, экологию, городское озеленение, фитотерапию, агроэкологию, экопсихологию и восстановление экосистем. Каждый термин дан параллельно на трёх языках с кратким определением, организован в 31 тематический раздел. Практический мост между

дисциплинами и языками для исследователей, преподавателей, врачей и специалистов Казахстана, России и мира.

Содержание

Mazmūny	8
I. Ekojüielik negızder / Экосистемные основы / Ecosystem Foundations	12
II. Golobiom jäne mikrobiota / Голобиом и микробиота / Holobiome and Microbiota	25
III. Ekoterapia jäne onyñ formalary / Экотерапия и её формы / Ecotherapy and Related Practices	42
IV. Äser etu mehanizmdery / Механизмы воздействия / Mechanisms of Action	53
V. Qalalyq ekologia jäne densaulyq / Городская экология и здоровье / Urban Ecology and Health	61
VI. Tamaqtanu jäne orta / Питание и среда / Nutrition and the Environment	83
VII. Ädısname jäne täjiribe / Методология и практика / Methodology and Practice	89
VIII. Biosferanyñ üiymdasu deñgeileri / Уровни организации биосферы / Levels of Biosphere Organisation	98
IX. Ekojüie jäne onyñ qyzmet etui / Экосистема и её функционирование / Ecosystems and Their Functioning	103
X. Populäsialar, qauymdastyqtar jäne bioaluantürlılık / Популяции, сообщества и	110

биоразнообразие / Populations, Communities and Biodiversity	
XI. Organizmderdiň özara qatynastary / Взаимоотношения организмов / Interactions Between Organisms	115
XII. Ösümdik jamlıǵysy jäne topyraq / Растительность и почва / Vegetation and Soil	119
XIII. Bioindikasia jäne ortany baǵalau / Биоиндикация и оценка среды / Bioindication and Environmental Assessment	126
XIV. Agroekojüieler jäne tabıǵatty qorǵau / Агроэкосистемы и охрана природы / Agroecosystems and Nature Conservation	130
XV. Eldi mekenderdi köǵaldandyru (normativtik üǵymdar) / Озеленение населённых пунктов (нормативные понятия) / Urban Greening (Regulatory Concepts)	136
XVI. Antropogendik biosenologia (avtorlyq jäne sabaqtas üǵymdar) / Антропогенная биоценология (авторские и смежные понятия) / Anthropogenic Biocoenology (Original and Related Concepts)	152
XVII. Pānaralyq ekologialyq psihologia / Междисциплинарная экологическая психология / Interdisciplinary Environmental Psychology	159

**Ekoterapia jäne
medisinalyq ekologia sözdıgı
Экотерапия және
медициналық экология
сөздігі. Словарь
экотерапии и медицинской
экологии. Dictionary
of Ecotherapy and
Medical Ecology**

Сергей Шевцов

© Сергей Шевцов, 2026

ISBN 978-5-0070-9733-8

Создано в интеллектуальной издательской системе Ridero

Mazmūny

Kırspe

Ekoterapia köbine ormanda şomyly, baqşa terapiasy, terapialyq baqtar, tabiğatqa negızdelgen oñaltu nemese jasyly jäne kögıldır keñistiktermen üiymdastyrylğan bailanys siaqty naqty täjiribeler arqyly tanyлады. Alaida bұл täjiribelerdi tüsinuge qajetti terminologia therapianyñ özinen äldeqaida keñ. Adamnyñ tabiğatpen bailanysyna ekojüieler, ösımdıktır, topyraq, bioaluantürlılık, mikrobiota, klimat, qalalyq orta, qabyldau, minez-qılyq, tehnologia jäne tırı ortany jobalau men kütıp-üstau täsilderi yqpal etedi. Bұл sözdik osy şaşyrañqy terminologiany bır pänaralyq anyqtamalyqqa bııktıru üşin jasaldy.

Kıtıp 31 taqyryptyq bölımge bııktırılgen 1 068 terminnen tūrady. Är maqala qazaqşa terminnen bastalyp, odan keiın onyñ orysşa jäne ağılşynşa balamalary beriledi, sodan soñ üş tilde yqşam anyqtamalar üsynylady. Bұл basylymda qazaq tılı negızgı anyqtamalyq tıl retinde alyndy, al orys jäne ağılşyn mätinderi bır üğymdy ärtürlı tıldık jäne käsibi дәstürler aiasynda salystyruğa mümkindik beredi. Eger üğymnyñ üş tilde de tolyq ornyqqan birmәndi balamasy bolmasa, jasandy sözbe-söz audarmadan görı onyñ ğylymi mağynasy men praktikalyq tüsiniktılıgын saқтаu basymdyqqa ie.

Taqyryptyq qūrylym ädeii tañdaldy. Dästürlı älipbilik sözdık jeke termindı ızdeuge yñğaily, bıraq körşiles ũğymdar arasyndağy bailanysty jasyryp qaluy mümkin. Mūnda oqyrman ekojüielik negızderden, golobiom men mikrobiotadan, ekoterapia täjiribeleri men äser etu mehanizmderinen qalalyq ekologiağa, qoğamdyq densaulyq ädısnamasyna, biosferanyñ üiymdasuyna, bioaluantürlılıkke, topyraq pen qorşağan ortany bağalauğa birtındep öte alady. Keiingi bölınder bül jüieni qorşağan orta jāne ekologialyq psihologia, adam ekologiasyndağy psihoterapia, fitoterapia men farmakognozia, dārılık jāne tağamdyq ösımdıktar, agroekologia, topyraq saulyğy, bioremediasia, landşaftardy qalpyna keltiru, tabiğatqa negızdelgen qalalyq jobalau, azamattyq ğylym, sifrlıyq ekologia, üi-jai fitodizainy jāne ornyqty üi ekologiasy bağıttaryna deın keñitedı. Sondyqtan kıtap tek terminder tızımı emes, adam densaulyğy men tırı orta tüiisetin salalardyñ ũğymdyq kartasy retinde de qūrylğan.

Sözdıktıñ auqymy ädeii keñ, bıraq bül oğan engızılgen barlyq pänder ekoterapianyñ tarmaqtary degendi bildirmeidi. Ekologia, botanika, qorşağan orta psihologiasy, fitoterapia, agroekologia, landşafttanu jāne qalalyq jobalaudyñ ärqaisysynyñ öz teorıalary, ädisteri men kāsibi standarttary bar. Olar tabiğat, densaulyq jāne adam—orta qatynastary birge qarastyrylğanda olardyñ terminologiasy jıı qajet bolatyndyqtan engızıldı. Osylaişa, sözdık pänder arasyndağy bailanysty körsetedi, bıraq olardyñ aiyrmaşylyqtaryn saқтаidy.

Anyqtamalar kitapty jūmysqa arnalğan anyqtamalyq retinde goldanuğa yñğaily bolu ūşın barynşa yqşam berildi. Olar terminniñ negızgı mağynasyn aşığa, jaqyn ūğymdardy ajyratuğa jāne ārı qarai oqu, oqytu, audaru men pānaralyq kommunikasia ūşın ortaқ sōzdık qor ūsynuğa baғыttalğan. Keibir maqalalar ornyqqan ğylymi ūğymdardy sipattaıdy; basqalary goldanbaly tājiribelerge, normativtik terminderge, jobalau tāsılderine nemese jaña pānaralyq ūğymdarğa qatysty. Sondyqtan anyqtamalardy mamandandyrylğan oqulyqtardyñ, qazırǵı standarttardyñ, bastapqy ğylymi zertteulerdiñ nemese kāsibi nūsqaulyqtardyñ ornyna emes, bağdar retinde qabyldağan jön.

Densaulyqqa qatysty bölımdер еrеkше сақтықты талап етеді. Terapialyq tājiribeni, dārılık ösımdıktı, fitohimialyq qosylsty, qorşağan орта әсерin nemese psihologialyq mehanizmdı sipattaityn terminniñ özi belgili bir adam ūşın klinikalyq tiımdılıktı, qauıpsızdıktı nemese jaramdylyqty дәлелдемеıdi. Dәlelder араласu түrine, dozaға, preparatqa, populiasiaға jāne jaғdaıға qarai özgerui мүмkin, al ūsynymdar jaña zertteulerge bailanysty jañaryp otyrady.

Bұл sōzdık studentterge, oqytuşylarğa, zertteuşilerge, densaulyq saqtau mamandaryna, audarmaşylarğa, qala jāne landşaft salasyndaғы praktikterge, qorşağan орта mamandaryna jāne pāndık ne tıldık şekaralar arasynda jūmys isteitin oqyrmandarğa paidaly boluy мүмkin. Qūrylymdalğan terminologialyq qor qalyptastyru ūşın ony bölim boıynşa

oquğa da, belgılı bır üğymdy naqtylau qajet bolğanda tañdap paidalanuğa da bolady. Sifrlyq basylymda tıkelei ızdeu jeke terminderdı tez tabuğa mümkindik beredi; baspa nūsqasynda nömirlengen maqalalar men taqyryptyq mazmūn tūraqty bağdarlau jüiesin qamtamasyz etedi.

Negızgı oi qarapaiym: densaulyqty sipattaityn tıl men ortany sipattaityn tıl barğan saıyn özara toğysyp keledi. Bül toğysty dūrys tūsınu dāldıktı talap etedi. Bır üğymdardy qazaq, orys jäne ağılşyn tilderinde qatar beru arqyly sözdık osy pānaralyq terminologiany salystyrudy, oqytudy, audarudy jäne qoldanudy jeñildetudi maqsat etedi.

I. Ekojüielık negızder / Экосистемные основы / Ecosystem Foundations

1. Albedo / Альбе́до / Albedo

kk. Беттің өзіне түсетін күн сәулесінің қандай үлесін шағылдыратынын көрсететін шама — қара асфальттың альбедосы төмен болғандықтан ол қатты қызады, ал ашық түсті шөп жамылғысының альбедосы жоғарырақ болғандықтан салқындау қалады.

ru. Свойство поверхности, показывающее, какую долю падающей солнечной энергии она отражает — у тёмного асфальта альбе́до низкое, поэтому он сильнее нагревается; у светлого травяного покрова альбе́до выше, поэтому он остаётся прохладнее.

en. A measure of the fraction of incoming solar radiation reflected by a surface: dark asphalt has a low albedo and heats up strongly, whereas light-coloured grass cover has a higher albedo and remains cooler.

2. Assektator / Аксектатор / Assectator species (accompanying species)

kk. Қауымдастықта болатын, бірақ оның құрылымын айқындамайтын және молдығы жағынан доминант түрлерден

кем түсетін өсімдік түрі.

ru. Вид растений, который присутствует в сообществе, но не влияет на его строение и уступает по обилию господствующим видам.

en. A plant species that is present in a community but does not affect its structure and is less abundant than the dominant species.

3. Aerofitoterapia / Аэрофитотерапия / Aerophytotherapy

kk. Өсімдіктер арасында болған кезде олар бөлетін ұшпа қосылыстарды тыныс алу арқылы қолданылатын сауықтыру тәжірибесі.

ru. Оздоровительная практика, основанная на вдыхании летучих соединений, выделяемых растениями, во время пребывания среди растительности.

en. A health-promoting practice based on inhaling volatile compounds released by plants while spending time among vegetation.

4. Biogeosenoz / Биогеоценоз / Biogeocenosis

kk. Организмдер қауымдастығы мен жансыз табиғи орта зат пен энергия алмасуы негізінде біртұтас өзін-өзі реттейтін жүйе құрайтын құрлық телімі.

ru. Участок суши, на котором сообщество организмов и неживая среда связаны настолько тесным обменом веществ

и энергии, что образуют единую саморегулирующуюся систему.

en. An area of land where a community of organisms and the non-living environment are linked by such a close exchange of matter and energy that they form a single self-regulating system.

5. Biotop / Биотоп / Biotope

kk. Жағдайлары біртекті, белгілі бір организмдер қауымдастығының мекен ету ортасы болып табылатын орта телімі.

ru. Участок среды с однородными условиями, служащий местом обитания определённого сообщества организмов.

en. An area of the environment with uniform conditions that serves as the habitat of a particular community of organisms.

6. Biosenoz / Биоценоз / Biocenosis

kk. Бір телімде бірге тіршілік ететін және өзара байланысқан әртүрлі түрлерге жататын барлық тірі организмдер жиынтығы.

ru. Совокупность взаимосвязанных организмов разных видов, совместно обитающих на одном участке.

en. The interconnected organisms of different species that live together in the same area.

7. Gidrotop / Гидротоп / Hydrotope

kk. Мекен ету телімінің ылғалдану жағдайлары — топырақ пен ауаның ылғалмен қамтамасыз етілуі және жерасты

суларының деңгейі.

ru. Условия участка обитания по признаку увлажнения — обеспеченность влагой почвы и воздуха, уровень грунтовых вод.

en. The conditions of a habitat with respect to moisture: the water supply of the soil and air and the level of groundwater.

8. Gumus / Гумус / Humus

kk. Организмдер қалдықтарының ыдырауынан түзілетін және топырақтың құнарлылығын айқындайтын қара түсті органикалық зат.

ru. Тёмное органическое вещество почвы, образующееся при разложении остатков организмов и существенно влияющее на её плодородие.

en. The dark organic component of soil formed through the decomposition of biological remains and contributing substantially to soil fertility.

9. Demutasia / Демутация / Demutation

kk. Бұзушы әсер тоқтағаннан кейін өсімдік қауымдастығының өздігінен қалпына келуі.

ru. Самостоятельное восстановление растительного сообщества после того, как разрушавшее его воздействие прекратилось.

en. The natural recovery of a plant community after the disturbance that was destroying it has ceased.

10. Detrit / Детрит / Detritus

kk. Ыдыратушы организмдерге қорек болатын өлі организмдердің ұсақ бөлшектері мен олардың ыдырау өнімдері.

ru. Мелкие частицы отмерших организмов и продуктов их разложения, служащие пищей разлагателям.

en. Small particles of dead organisms and the products of their decomposition, serving as food for decomposers.

11. Digressia / Дигрессия / Community degradation (digression)

kk. Шамадан тыс тапталу, мал жаю немесе жиі шабу салдарынан қауымдастықтың кедейленуі мен бұзылуы.

ru. Обеднение и разрушение сообщества под чрезмерной нагрузкой — вытаптыванием, выпасом, частым кошением.

en. The impoverishment and breakdown of a community under excessive pressure — trampling, grazing, or frequent mowing.

12. Dominant / Доминант / Dominant

kk. Қауымдастықта биомассасы немесе саны жағынан басым болып, оның сыртқы келбетін айқындайтын түр.

ru. Вид, преобладающий в сообществе по массе или численности и во многом определяющий его внешний облик.

en. A species that predominates in a community by biomass or abundance and largely determines its physiognomy.

13. Zoosenoz / Зооценоз / Zoocenosis

kk. Осы қауымдастықта мекендейтін барлық жануарлар; биоценоздың жануарлар бөлігі.

ru. Все животные, обитающие в данном сообществе; животная часть биоценоза.

en. All the animals living in a given community; the animal part of a biocenosis.

14. Klimaks / Климакс / Climax community

kk. Өсімдік қауымдастықтарының алмасуының соңында телімде орнығып, кейін өзін-өзі жаңғыртып отыратын тұрақты қауымдастық.

ru. Устойчивое сообщество, формирующееся на заключительной стадии сукцессии и способное длительно самоподдерживаться при относительно стабильных условиях.

en. A relatively stable community formed at the final stage of succession and capable of maintaining itself over time under broadly stable conditions.

15. Klimatop / Климатоп / Climatope

kk. Мекен ету телімінің климаттық жағдайлары — қауымдастық организмдеріне әсер ететін жылу, жарық, ауа ылғалдылығы және жел режимі.

ru. Условия участка обитания по признаку климата — тепло, свет, влажность воздуха и ветер, доступные организ-

мам сообщества.

en. The conditions of a habitat with respect to climate: the warmth, light, air humidity, and wind available to the organisms of the community.

16. Konsorsia / Консорция / Ecological consortium

kk. Әртүрлі түрлерге жататын, бір орталық түрмен қоректік және мекендік байланыстар арқылы біріккен организмдер тобы.

ru. Группа организмов разных видов, трофически и пространственно связанных с одним центральным видом — детерминантом консорции.

en. A group of organisms of different species linked trophically and spatially to a central species that serves as the consortium determinant.

17. Şettik äser / Краевой эффект / Edge effect

kk. Екі қауымдастық түйісетін жолақта екі қауымдастықтың да өкілдері кездесуі нәтижесінде түрлер алуантүрлілігінің артуы.

ru. Повышенное разнообразие видов в полосе стыка двух сообществ, где встречаются обитатели обоих.

en. An increase in species diversity or abundance at the boundary between two communities, where organisms from both communities may occur.

18. Mozaikalylyq / Мозаичность / Community mosaic (patchiness)

kk. Құрамы әртүрлі телімдер көлденең бағытта алмасып орналасатын қауымдастықтың ала-құла біртекті еместігі.

ru. Пятнистая неоднородность сообщества, при которой участки разного состава чередуются по горизонтали.

en. The patchy heterogeneity of a community in which areas of different composition alternate horizontally.

19. Mulşa / Мульча / Mulch

kk. Топырақ бетін жауып, ылғалды сақтайтын және топырақты қызып кету мен эрозиядан қорғайтын материал қабаты.

ru. Защитный слой материала на почве, удерживающий в ней влагу и предохраняющий её от перегрева и размыва.

en. A protective layer of material on the soil that retains moisture and shields it from overheating and erosion.

20. Ösımdık tüsındısı / Опад / Litterfall

kk. Өсімдіктерден топырақ бетіне түсетін қураған жапырақтар, қылқандар, бұтақтар мен жемістер.

ru. Отмершие листья, хвоя, ветви и плоды, опадающие с растений на поверхность почвы.

en. Dead leaves, needles, branches, and fruits that fall from plants onto the soil surface.

21. Bastapқы өнімділік / Первичная продуктивность / Primary productivity

kk. Қауымдастық өсімдіктерінің фотосинтез арқылы органикалық зат түзу жылдамдығы.

ru. Скорость, с которой растения сообщества создают органическое вещество путём фотосинтеза.

en. The rate at which plants in a community produce organic matter through photosynthesis.

22. Töseniш / Подстилка / Litter layer

kk. Өсімдіктер астындағы топырақ бетінде жатқан, ыдырап келе жатқан өсімдік түсіндісінің қабаты.

ru. Слой перегнивающего опада, лежащий на поверхности почвы под растениями.

en. The layer of decomposing litter lying on the soil surface beneath the plants.

23. Sinuzia / Синузия / Synusia

kk. Қауымдастықтың бір қабатында орналасқан, экологиялық тұрғыдан ұқсас өсімдіктер тобы (мысалы, орманның топырақүсті жамылғысындағы мүктер).

ru. Группа экологически сходных растений одного яруса внутри сообщества (например, мхи напочвенного покрова леса).

en. A group of ecologically similar plants occupying the same vertical layer within a community (for example, mosses in the

forest ground layer).

24. Suksessia / Сукцессия / Succession

kk. Бір телімде бір қауымдастықтың екіншісімен біртіндеп алмасып, тұрақты соңғы күйге жетуі.

ru. Постепенная смена одного сообщества другим на одном участке, ведущая к устойчивому конечному состоянию.

en. The gradual replacement of one community by another on the same site, leading to a stable final state.

25. Fitonsidter / Фитонциды / Phytoncides

kk. Қоршаған ауадағы бактериялар мен саңырауқұлақтардың өсуін тежейтін өсімдіктердің ұшпа заттары.

ru. Летучие вещества растений, подавляющие рост бактерий и грибов в окружающем воздухе.

en. Volatile substances produced by plants that suppress the growth of bacteria and fungi in the surrounding air.

26. Fitosenoz / Фитоценоз / Phytocenosis

kk. Белгілі бір телімнің өсімдік қауымдастығы; биоценоздың өсімдіктерден тұратын бөлігі.

ru. Растительное сообщество участка; растительная часть биоценоза.

en. The plant community of a site; the plant part of a biocenosis.

27. Evapotranspirasia / Эвапотранспирация / Evapotranspiration

kk. Телімдегі ылғалдың топырақ бетінен булануға және өсімдіктердің транспирациясына жұмсалатын жиынтық шығыны.

ru. Суммарный расход влаги участком на испарение с почвы и на транспирацию растений.

en. The total loss of moisture from a site through evaporation from the soil and transpiration by plants.

28. Edafotop / Эдафотоп / Edaphotope

kk. Мекен ету телімінің топыраққа байланысты жағдайлары — топырақтың құрамы, ылғалдылығы, қышқылдығы және қоректік заттарға байлығы.

ru. Условия участка обитания по признаку почвы — её состав, влажность, кислотность и питательность.

en. The soil-related conditions of a habitat, including soil composition, moisture, acidity and nutrient status.

29. Edifikator / Эдификатор / Edificator species (ecosystem-forming species)

kk. Қауымдастық ортасын басқа түрлерге қарағанда күштірек өзгертіп, өзге организмдерге тіршілік жағдайын жасайтын түр (мысалы, шыршалы ормандағы шырша).

ru. Вид, сильнее прочих преобразующий среду сообщества и создающий условия для остальных его обитателей (на-

пример, ель в ельнике).

en. The species that transforms the community's environment more than any other and creates conditions for its remaining inhabitants (for example, spruce in a spruce forest).

30. Ekologialyq quys / Экологическая ниша / Ecological niche

kk. Түрге қажетті жағдайлар мен оның атқаратын қызметі арқылы айқындалатын қауымдастықтағы орны.

ru. Место вида в сообществе, определяемое условиями, которые ему нужны, и ролью, которую он играет.

en. The place of a species in a community, defined by the conditions it requires and the role it plays.

31. Ekoton / Экотон / Ecotone

kk. Екі көршілес қауымдастық арасындағы өтпелі жолақ (орман шеті, су айдынының жағалауы).

ru. Переходная полоса между двумя соседними сообществами (опушка, берег водоёма).

en. A transitional strip between two neighbouring communities (a forest edge, the shore of a body of water).

32. Ekotop / Экотоп / Ecotope

kk. Климаты, топырағы, жер бедері мен ылғалдануы біртекті жансыз орта жағдайлары бар телім.

ru. Участок с однородными неживыми условиями среды

— климатом, почвой, рельефом, увлажнением.

en. A site with relatively uniform abiotic environmental conditions, including climate, soil, topography and moisture regime.

33. Qabattylyq / Ярусность / Stratification (layering)

kk. Өсімдік қауымдастығының биіктігі бойынша жерүсті және жерасты қабаттарына жіктелуі.

ru. Расслоение растительного сообщества по высоте на надземные и подземные горизонты.

en. The vertical layering of a plant community into above-ground and below-ground horizons.

II. Golobiom және microbiota / Голобиом и микробиота / Holobiome and Microbiota

34. Aerobiom / Аэробиом / Aerobiome

kk. Белгілі бір жердің ауасында болатын микроорганизмдер қауымдастығы.

ru. Сообщество микроорганизмов, находящихся в воздухе определённого места.

en. The community of microorganisms present in the air of a particular place.

35. Bakteriofagtar / Бактериофаги / Bacteriophages

kk. Бактерияларды зақымдап, сол арқылы олардың санын шектейтін вирустар.

ru. Вирусы, заражающие бактерии и способные регулировать численность их популяций.

en. Viruses that infect bacteria and can regulate bacterial populations.

36. Bioaerosol / Биоаэрозоль / Bioaerosol

kk. Ауада қалқып тұрған тірі және өлі биологиялық бөлшектер — споралар, тозаң түйіршіктері және микроб бөлшектері.

ru. Взвешенные в воздухе живые и отмершие биологические частицы — споры, пыльца, обрывки микробов.

en. Living and dead biological particles suspended in the air — spores, pollen, and fragments of microbes.

37. Butirat / Бүтират / Butyrate

kk. Ішек микробтары түзетін, тоқ ішектің шырышты қабаты жасушалары үшін негізгі энергия көзі болатын май қышқылы.

ru. Короткоцепочечная жирная кислота, вырабатываемая кишечными микроорганизмами и служащая важнейшим источником энергии для клеток слизистой оболочки толстой кишки.

en. A short-chain fatty acid produced by gut microorganisms and a major energy source for cells lining the colon.

38. Virom / Виром / Virome

kk. Ағзада немесе ортада мекендейтін барлық вирустардың жиынтығы; микробиотаның вирустық бөлігі.

ru. Совокупность вирусов и их генетического материала, присутствующих в организме или определённой среде; вирусная составляющая микробиома.

en. The viruses and viral genetic material present in an organism or environment; the viral component of the microbiome.

39. Gigenalyq gipoteza / Гигиеническая гипотеза / Hygiene hypothesis

kk. Ерте балалық шақта микробтармен жанасудың жеткіліксіз болуы адамның аллергияға бейімділігін арттырады деген болжам.

ru. Предположение, что нехватка микробных контактов в раннем детстве повышает у человека склонность к аллергиям.

en. The hypothesis that insufficient microbial exposure in early childhood may increase susceptibility to allergic disease.

40. «Eski dostar» gipotezasy / Гипотеза «старых друзей» / «Old friends» hypothesis

kk. Иммундық жүйенің дұрыс жұмыс істеуі үшін адаммен эволюция барысында бірге тіршілік еткен микробтар қажет деген болжам.

ru. Предположение, что для правильной работы иммунитета человеку необходимы издавна сопутствующие ему микробы.

en. The hypothesis that normal immune regulation depends partly on exposure to microorganisms that have co-evolved with humans over long periods.

41. Bioaluantürhlik gipotezasy / Гипотеза биоразнообразия / Biodiversity hypothesis

kk. Қоршаған ортаның алуан түрлі микробиотасымен жа-

насу адамның иммундық жүйесінің саулығын қолдайды деген болжам.

ru. Предположение, что контакт с разнообразной микробиотой среды поддерживает здоровье иммунной системы человека.

en. The hypothesis that contact with diverse environmental microbiota supports healthy development and regulation of the human immune system.

42. Golobiom / Голобиом / Holobiome

kk. Ие организм мен оның бүкіл микробиотасының ортақ зат алмасуы бар біртұтас жүйесі.

ru. Хозяин вместе со всей связанной с ним микробиотой, рассматриваемые как единая система с общими метаболическими взаимодействиями.

en. A host together with its associated microbiota, considered as an integrated system with shared metabolic interactions.

43. Golobiont / Голобионт / Holobiont

kk. Ие организмнің барлық симбионттарымен бірге біртұтас организм ретінде қарастырылуы.

ru. Организм-хозяин со всеми его симбионтами, рассматриваемый как одно целое.

en. A host organism together with all its symbionts, regarded as a single whole.

44. Disbakterioz / Дисбактериоз / Dysbacteriosis

kk. Ішек микробиотасы бұзылыстарының ескірген атауы; қазіргі кезде оны нақтырақ «дисбиоз» термині ығыстырып келеді.

ru. Прежнее название нарушений кишечной микробиоты, вытесняемое более точным термином «дисбиоз».

en. The former name for disturbances of the gut microbiota, now being replaced by the more precise term «dysbiosis».

45. Disbioz / Дисбиоз / Dysbiosis

kk. Микробиота құрамының бұзылып, ие организм үшін пайдалы қызметтерін жоғалтуы.

ru. Нарушение состава и функций микробиоты, связанное с утратой полезных свойств или появлением неблагоприятных эффектов для хозяина.

en. An alteration in the composition and function of the microbiota associated with loss of beneficial functions or adverse effects on the host.

46. Immunitoleranttylyq / Иммунотолерантность / Immune tolerance

kk. Иммундық жүйенің зиянсыз заттарға қорғаныш реакциясын көрсетпеу қабілеті.

ru. Способность иммунной системы не отвечать защитной реакцией на безвредные вещества.

en. The ability of the immune system to avoid mounting

harmful responses to harmless substances or to the body's own components.

47. Işek mikrobiotasy / Кишечная микробиота / Gut microbiota

kk. Адамның асқазан-ішек жолын мекендейтін микроорганизмдер.

ru. Микроорганизмы, населяющие желудочно-кишечный тракт человека.

en. The microorganisms that inhabit the human gastrointestinal tract.

48. Kolonizasiyalıq rezistentlik / Колонизационная резистентность / Colonization resistance

kk. Ағзаның өз микробиотасының бөгде ауру тудыратын микробтардың орнығуына жол бермеу қабілеті.

ru. Способность собственной микробиоты препятствовать заселению организма чужеродными, в том числе патогенными, микроорганизмами.

en. The ability of the resident microbiota to prevent colonisation by exogenous microorganisms, including pathogens.

49. Qysqa tızbeıtı mai qyşqyldary (QTMQ) / Короткоцепочечные жирные кислоты (КЦЖК) / Short-chain fatty acids (SCFAs)

kk. Микробтар тағамдық талшықтарды ыдыратқанда

түзілетін бутират, пропионат және ацетат сияқты заттар; олар ішекті қоректендіріп, зат алмасуға қатысады.

ru. Органические кислоты, образуемые микробами при ферментации пищевых волокон (прежде всего ацетат, пропионат и бутират), которые поддерживают клетки кишечника и участвуют в обмене веществ.

en. Organic acids produced by microbial fermentation of dietary fibre — mainly acetate, propionate and butyrate — that support intestinal cells and participate in metabolism.

50. Metabiotikter / Метабиотики / Metabiotics

kk. Тірі микроорганизмдерді енгізбестен қолданылатын микробтардың тазартылған пайдалы тіршілік өнімдері.

ru. Очищенные полезные продукты жизнедеятельности микроорганизмов, применяемые без введения самих живых микробных клеток.

en. Purified beneficial products of microbial activity used without administering the living microorganisms themselves.

51. Mikobiom / Микобиом / Mycobiome

kk. Ағзада немесе ортада мекендейтін барлық саңырауқұлақтардың жиынтығы; микробиотаның саңырауқұлақ бөлігі.

ru. Совокупность всех грибов, обитающих в организме или среде; грибная часть микробиоты.

en. The fungi and fungal genetic material present in

an organism or environment; the fungal component of the microbiome.

52. Mikoriza / Микориза / Mycorrhiza

kk. Өсімдік тамыры мен топырақ саңырауқұлағының өзара пайдалы одағы — саңырауқұлақ өсімдікке су мен минералдар береді, ал өсімдік саңырауқұлаққа қанттар береді.

ru. Взаимовыгодный союз корней растения и почвенного гриба — гриб даёт воду и минералы, растение — сахара.

en. A mutually beneficial partnership between a plant's roots and a soil fungus: the fungus provides water and minerals, the plant provides sugars.

53. Mikrobiom / Микробиом / Microbiome

kk. Белгілі бір ортадағы микроорганизмдер қауымдастығының, олардың генетикалық материалының, тіршілік өнімдерінің және тікелей қоршаған ортасының жиынтығы.

ru. Сообщество микроорганизмов определённой среды вместе с их генетическим материалом, продуктами деятельности и непосредственным окружением.

en. A community of microorganisms in a particular environment together with their genetic material, products and immediate surroundings.

54. Mikrobiota / Микробиота / Microbiota

kk. Ішек, тері, топырақ немесе ауыз қуысы сияқты белгілі

бір ортаны мекендейтін микроорганизмдер қауымдастығы.

ru. Сообщество микроорганизмов, населяющих определённое место — кишечник, кожу, почву или полость рта.

en. The community of microorganisms inhabiting a particular site, such as the gut, skin, soil or oral cavity.

55. Teri mikrobiotasy / Микробиота кожи / Skin microbiota

kk. Адамның тері жамылғысын мекендейтін микроорганизмдер.

ru. Микроорганизмы, населяющие кожные покровы человека.

en. The microorganisms that inhabit the human skin.

56. Mikrobtyq ekspozisia / Микробная экспозиция / Microbial exposure

kk. Адамның қоршаған орта микробтарымен жанасу жиілігі мен алуантүрлілігінің деңгейі.

ru. Степень разнообразия и частоты контактов человека с микробами окружающей среды.

en. The diversity, frequency and intensity of a person's contact with microorganisms from the surrounding environment.

57. Mikrobtardyñ qorşağan ortamen almasuy / Микробный обмен со средой / Microbial exchange with the environment

kk. Микроорганизмдердің адам, оны қоршаған топырақ, өсімдіктер мен ауа арасында үздіксіз алмасуы.

ru. Постоянный переход микроорганизмов между человеком и окружающими его почвой, растениями и воздухом.

en. The constant movement of microorganisms between a person and the surrounding soil, plants, and air.

58. Auyz quysynyñ mikrobiomy / Оральный микробиом / Oral microbiome

kk. Адамның ауыз қуысын мекендейтін микроорганизмдер қауымдастығы.

ru. Микробное сообщество полости рта вместе с его генетическим материалом и непосредственной средой.

en. The microbial community of the oral cavity together with its genetic material and immediate environment.

59. «Išek — immunitet» osı / Ось «кишечник — иммунитет» / Gut—immune axis

kk. Ішек микробиотасы сигналдарының иммундық жүйенің реттелуіне әсері.

ru. Влияние сигналов кишечной микробиоты на развитие и регуляцию иммунной системы.

en. The influence of signals from the gut microbiota on the development and regulation of the immune system.

60. «Išek — terı» osı / Ось «кишечник — кожа» / Gut

—skin axis

kk. Ішек микробиотасының күйі мен адам терісінің күйі арасындағы өзара байланыс.

ru. Взаимосвязь состояния кишечной микробиоты и кожи человека.

en. The bidirectional relationship between the gut microbiota and the condition and function of the skin.

61. «Ішек — өкпе» osı / Ось «кишечник — лёгкие» / Gut—lung axis

kk. Ішек микробиотасы мен адамның тыныс жолдары арасындағы өзара байланыс.

ru. Взаимосвязь микробиоты кишечника и дыхательных путей человека.

en. The bidirectional relationship between the gut microbiota and the respiratory system.

62. «Ішек — mi» osı / Ось «кишечник — мозг» / Gut—brain axis

kk. Ішек микробиотасының жүйке жүйесімен көңіл күй мен мінез-құлыққа әсер ететін екіжақты байланысы.

ru. Двусторонняя связь кишечной микробиоты с нервной системой, влияющая на настроение и поведение.

en. The bidirectional communication between the gut microbiota and the nervous system that can influence mood, cognition and behaviour.

63. Parabiotikter / Парабиотики / Paraprobiotics (inactivated probiotics)

kk. Пайдалы эсерін сақтайтын және тірі пробиотиктердің орнына қолданылатын өлтірілген микроб жасушалары.

ru. Нежизнеспособные микробные клетки или их компоненты, сохраняющие полезное действие и применяемые вместо живых пробиотиков.

en. Non-viable microbial cells or their components that retain beneficial activity and are used as an alternative to live probiotics.

64. Taғamdyq talşyqtar / Пищевые волокна / Dietary fibre

kk. Адам қорыта алмайтын, бірақ ішек микробиотасына қорек болатын өсімдік тағамының бөліктері.

ru. Неперевариваемые человеком части растительной пищи, служащие питанием его кишечной микробиоте.

en. Components of plant foods that resist digestion by human enzymes and can serve as substrates for the gut microbiota.

65. Postbiotikter / Постбиотики / Postbiotics

kk. Тіршілікке қабілетсіз микроорганизмдерден және/немесе олардың құрамбөліктерінен тұратын, жеткілікті мөлшерде қолданылғанда иесінің денсаулығына дәлелденген пайда әкелетін препараттар.

ru. Препараты из нежизнеспособных микроорганизмов и/

или их компонентов, которые при введении в достаточном количестве приносят доказанную пользу здоровью хозяина.

en. Preparations of inanimate microorganisms and/or their components that confer a demonstrated health benefit on the host when administered in adequate amounts.

66. Prebiotikter / Пребиотики / Prebiotics

kk. Ішектегі пайдалы микробиотаның өсуі мен белсенділігін таңдамалы түрде қолдайтын тағам құрамбөліктері.

ru. Субстраты, избирательно используемые микроорганизмами хозяина и благодаря этому приносящие пользу его здоровью.

en. Substrates selectively utilised by host microorganisms that confer a health benefit.

67. Probiotikter / Пробиотики / Probiotics

kk. Ағзаға түскен кезде адам денсаулығына пайдалы әсер ететін тірі микроорганизмдер.

ru. Живые микроорганизмы, которые при введении в достаточном количестве приносят пользу здоровью хозяина.

en. Live microorganisms that confer a health benefit on the host when administered in adequate amounts.

68. Retteuşi T-jasuşalar / Регуляторные Т-клетки / Regulatory T cells

kk. Шамадан тыс иммундық реакцияларды тежеп, зиян-

сыз заттарға төзімділікті қолдайтын иммундық жасушалар.

ru. Клетки иммунитета, сдерживающие избыточные реакции и поддерживающие терпимость к безвредным веществам.

en. Immune cells that suppress excessive immune responses and help maintain tolerance to harmless substances and self-antigens.

69. Rezistentti krahmal / Резистентный крахмал / Resistant starch

kk. Адам ферменттері ыдырата алмайтын және ішек микробиотасына дейін жететін крахмал түрі.

ru. Разновидность крахмала, не расщепляемая ферментами человека и достигающая кишечной микробиоте.

en. A form of starch that resists digestion by human enzymes, reaches the large intestine and can be fermented by the gut microbiota.

70. Tynys joldarynyñ mikrobiotasy / Респираторная микробиота / Respiratory microbiota

kk. Адамның тыныс жолдарын мекендейтін микроорганизмдер.

ru. Микроорганизмы, населяющие дыхательные пути человека.

en. The microorganisms that inhabit the human respiratory tract.

71. Rizobiom / Ризобиом / Rhizobiome

kk. Өсімдік тамыры маңындағы аймақта тіршілік ететін микроорганизмдер қауымдастығы.

ru. Микроорганизмы прикорневой зоны растений.

en. The microbial community associated with the root zone of plants.

72. Rzosfera / Ризосфера / Rhizosphere

kk. Тамырларға жанасып жатқан, микроорганизмдер тіршілігі ерекше белсенді болатын жұқа топырақ қабаты.

ru. Прилегающий к корням тонкий слой почвы с особенно активной жизнью микроорганизмов.

en. The thin layer of soil next to the roots where microbial life is especially active.

73. Rinobiom / Ринобиом / Rhinobiome

kk. Адамның мұрын қуысын мекендейтін микроорганизмдер қауымдастығы.

ru. Микробное сообщество полости носа вместе с его генетическим материалом и непосредственной средой.

en. The microbial community of the nasal cavity together with its genetic material and immediate environment.

74. Sinbiotikter / Синбиотики / Synbiotics

kk. Тірі пробиотиктер мен оларға қорек болатын пребио-

тиктерді біріктіретін құралдар.

ru. Смеси живых микроорганизмов и субстратов, избирательно используемых микроорганизмами хозяина, которые совместно приносят пользу здоровью.

en. Mixtures of live microorganisms and substrates selectively utilised by host microorganisms that together confer a health benefit.

75. Işektik fermentasia / Кишечная ферментация / Gut fermentation

kk. Ішек микробтарының сіңірілмеген тағам қалдықтарын пайдалы заттар түзе отырып өндеуі.

ru. Переработка кишечными микроорганизмами непереваренных пищевых субстратов с образованием газов, короткоцепочечных жирных кислот и других метаболитов.

en. The microbial processing of undigested dietary substrates in the gut, producing gases, short-chain fatty acids and other metabolites.

76. Fillosfera / Филлосфера / Phyllosphere

kk. Өсімдік жапырақтарының беті микроорганизмдердің мекен ету ортасы ретінде.

ru. Поверхность листьев растений как среда обитания микроорганизмов.

en. The surface of plant leaves as a habitat for microorganisms.

77. Hologenom / Хологеном / Hologenome

kk. Ие организм мен оның бүкіл микробиотасының біріктірілген гендер жиынтығы.

ru. Объединённый набор генов хозяина и всей его микробиоты.

en. The combined set of genes of a host and its entire microbiota.

78. Endofitter / Эндофиты / Endophytes

kk. Өсімдік ұлпаларының ішінде зиян келтірмей тіршілік ететін және көбіне өсімдік өсуіне көмектесетін микроорганизмдер.

ru. Микроорганизмы, живущие внутри тканей растений и обычно не вызывающие у них заболеваний; некоторые эндофиты способствуют росту или устойчивости растения.

en. Microorganisms that live within plant tissues without normally causing disease; some endophytes promote plant growth or resilience.

III. Ekoterapia jāne onyñ formalary / Экотерапия и её формы / Ecotherapy and Related Practices

79. Animaloterapia / Анималотерапия / Animal-assisted intervention (animal-assisted therapy)

kk. Адамның жануарлармен өзара әрекеттесуін денсаулықты, қызметтік қабілеттерді немесе психологиялық әлауқатты қолдау үшін ұйымдасқан түрде пайдалану.

ru. Организованное использование взаимодействия человека с животными для поддержки здоровья, функционирования или психологического благополучия.

en. The structured use of human—animal interaction to support health, functioning or psychological well-being.

80. Aromaterapia / Ароматерапия / Aromatherapy

kk. Эфирмайлы өсімдіктердің ұшпа хош иісті заттарын қолдану арқылы адамның сауығуы.

ru. Применение эфирных масел и других ароматических растительных продуктов в оздоровительных целях.

en. The use of essential oils and other aromatic plant products for health and well-being.

81. Aeroterapia / Аэротерапия / Aerothrapy

kk. Ашық ауада мөлшерленген уақыт болу арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровительная практика дозированного пребывания человека на открытом воздухе.

en. A health practice based on prescribed or measured exposure to outdoor air.

82. Biofilia / Биофилия / Biophilia

kk. Адамның тірі табиғат пен тірі организмдерге туа біткен ұмтылысы.

ru. Врождённая тяга человека к живой природе и живым организмам.

en. The innate human attraction to living nature and living organisms.

83. Biofildı dizain / Биофильный дизайн / Biophilic design

kk. Тірі өсімдіктерді, суды, табиғи жарықты және табиғи материалдарды әдейі енгізе отырып ортаны жобалау.

ru. Проектирование среды с намеренным включением живых растений, воды, естественного света и природных материалов.

en. Designing an environment with the deliberate inclusion of living plants, water, natural light, and natural materials.

84. Galoterapia / Галотерапия / Halotherapy

kk. Тұз үңгірлерінің немесе олардың жасанды баламаларының құрғақ тұз аэрозолімен тыныс алу арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровительная практика, основанная на вдыхании сухого солевого аэрозоля в соляных пещерах или специально оборудованных помещениях.

en. A health practice based on inhaling a dry salt aerosol in salt caves or purpose-built rooms.

85. Gelioterapia / Гелиотерапия / Heliotherapy

kk. Мөлшерленген күн ванналарын қабылдау арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека дозированными солнечными ваннами.

en. The therapeutic or health-promoting use of controlled exposure to sunlight.

86. Grinterapia / Гринтерapia / Green therapy

kk. Жасыл кеңістіктерде және өсімдіктер арасында болуға негізделген сауықтыру тәжірибесі.

ru. Оздоровление человека пребыванием в зелёных растительных пространствах.

en. A health-promoting practice based on spending time in green spaces and among vegetation.

87. Dendroterapia / Дендротерапия / Dendrotherapy

kk. Ағаштармен өзара әрекеттесуге негізделген сауықтыру тәжірибелері.

ru. Оздоровительные практики взаимодействия человека с деревьями.

en. Health-related practices involving structured interaction with trees or wooded environments.

88. Tabiғat tapsylyғy / Дефицит природы / Nature-contact deficit

kk. Қалалық өмір салтына тән, адамның табиғи ортамен тұрақты байланысының жеткіліксіздігі.

ru. Недостаток регулярного контакта человека с природной средой, свойственный городскому образу жизни.

en. A lack of regular human contact with the natural environment, characteristic of an urban way of life.

89. Jerman janasu / Заземление / Grounding (earthing)

kk. Адам терісінің жер бетімен тікелей жанасуына негізделген сауықтыру тәжірибесі.

ru. Практика непосредственного контакта кожи человека с землёй или другой проводящей поверхностью, связанной с землёй.

en. The practice of direct skin contact with the ground or another conductive surface connected to the earth.

90. İppoterapia / Иппотерапия / Hippotherapy

kk. Емдік және оңалту мақсаттарына жету үшін физикалық терапия, эрготерапия немесе сөйлеу-тіл терапиясы мамандарының жылқы қозғалысын клиникалық қолдануы.

ru. Применение движения лошади специалистами по физической, эрготерапевтической или речевой терапии для достижения лечебных и реабилитационных целей.

en. The clinical use of a horse's movement by physical, occupational or speech-language therapy professionals to achieve therapeutic and rehabilitation goals.

91. Klimatoterapia / Климатотерапия / Climatotherapy

kk. Белгілі бір жердің климаттық жағдайларын пайдалану арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека условиями климата определённой местности.

en. The therapeutic use of the climatic conditions of a particular locality.

92. Landşaftoterapia / Ландшафтотерапия / Landscape therapy

kk. Табиғи ландшафтты тамашалау және қабылдау арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека созерцанием и восприятием природного ландшафта.

en. The therapeutic or restorative use of perceiving and experiencing natural landscapes.

93. Orman terapiasy / Лесная терапия / Forest therapy

kk. Адамның сауықтыру мақсатында орманда болуы.

ru. Оздоровительное пребывание человека в лесном сообществе.

en. Structured therapeutic or health-promoting activities undertaken in a forest environment.

94. Ormanda şomyly / Лесные купания / Forest bathing

kk. Барлық сезім мүшелерін қатыстыра отырып, адамның орманда асықпай болуы және серуендеуі.

ru. Медленное пребывание человека в лесу с включением всех органов чувств.

en. Slow, attentive immersion in a forest environment using all the senses.

95. Tabiğat terapiasy / Природная терапия / Nature therapy

kk. Табиғи факторлардың көмегімен адамды сауықтыру әдістерінің жалпы атауы.

ru. Общее название методов оздоровления человека с помощью природных факторов.

en. An umbrella term for health-promoting and therapeutic approaches that use contact with natural environments or natural factors.

96. Psammoterapia / Псаммотерапия / Psammotherapy

kk. Қыздырылған құм ванналарын қолдану арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека нагретым песком в виде песочных ванн.

en. The therapeutic use of heated sand, usually in the form of sand baths.

97. Baqşa terapiasy (gardenoterapia) / Садовая терапия (гарденотерапия) / Horticultural therapy (therapeutic horticulture)

kk. Өсімдіктерді күту мен бағбандық әрекеттерді емдік, оңалту немесе сауықтыру мақсаттарына жету үшін мақсатты пайдалану.

ru. Целенаправленное использование ухода за растениями и садоводческой деятельности для достижения лечебных, реабилитационных или оздоровительных целей.

en. The purposeful use of plant care and gardening activities to achieve therapeutic, rehabilitation or health-promoting goals.

98. Sensorlyq baq / Сенсорный сад / Sensory garden

kk. Көру, есту, иіс сезу, сипап сезу және дәм сезу мүшелерін ынталандыруға арналған бақ.

ru. Сад, устроенный ради стимуляции у человека зрения, слуха, обоняния, осязания и вкуса.

en. A garden designed to stimulate sight, hearing, smell, touch

and, where appropriate, taste.

99. Kögıldır terapia / Синяя терапия / Blue-space therapy

kk. Өзен, көл және теңіз сияқты су кеңістіктерінің маңында болу арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека пребыванием у водных пространств — рек, озёр, моря.

en. A health-promoting or therapeutic practice based on spending time near rivers, lakes, seas or other blue spaces.

100. Solastalgia / Соластальгия / Solastalgia

kk. Адамның үйреншікті мекен ету ортасының бұзылуынан туындайтын күйзелісі мен сағынышы.

ru. Эмоциональное неблагополучие, тоска и чувство утраты, вызванные разрушением или неблагоприятным изменением привычной среды обитания.

en. Distress, grief and a sense of loss caused by the degradation or unwanted transformation of one's familiar environment.

101. Speleoterapia / Спелеотерапия / Speleotherapy

kk. Үңгірлер мен тұз кеніштерінің тұрақты микроклиматында сауықтыру мақсатында болу.

ru. Оздоровительное пребывание человека в устойчивом микроклимате пещер и соляных выработок.

en. Therapeutic or health-promoting exposure to the stable microclimate of caves, mines or salt workings.

102. Talassoterapia / Талассотерапия / Thalassotherapy

kk. Теңіз суы, ауасы, балдырлары мен балшығы сияқты теңіз факторлары арқылы адамның сауығуы.

ru. Оздоровление человека морскими факторами — водой, воздухом, водорослями, грязями.

en. The therapeutic use of marine factors such as seawater, sea air, algae and marine mud.

103. Terapialyq baq / Терапевтический сад / Therapeutic garden

kk. Адамға сауықтыру әсерін тигізу үшін арнайы жоспарланған бақ.

ru. Сад, спланированный ради оздоровительного воздействия на человека.

en. A garden intentionally designed to support therapeutic, rehabilitation or health-promoting outcomes.

104. Terrenkur / Терпенкур / Graduated terrain walking (terrain cure)

kk. Ұзындығы, еңістері және биіктік айырмасы алдын ала белгіленген маршрут бойынша мөлшерленген сауықтыру жүрісі.

ru. Дозированная оздоровительная ходьба по маршруту с

заранее рассчитанными длиной, уклонами и набором высоты.

en. Prescribed therapeutic walking along a route with a predetermined distance, gradients and elevation gain.

105. Topofilia / Топофилия / Torophilia

kk. Адамның белгілі бір жермен эмоциялық байланысы.

ru. Эмоциональная привязанность человека к определённом месте.

en. A person's emotional attachment to a particular place.

106. Fitoterapia / Фитотерапия / Phytotherapy

kk. Адамды өсімдіктермен және олардан алынған препараттармен емдеу әрі сауықтыру.

ru. Лечение и профилактическое применение лекарственных растений и препаратов, полученных из них.

en. The therapeutic and preventive use of medicinal plants and preparations derived from them.

107. Ekologialyq mazasyzdyq / Экологическая тревожность / Eco-anxiety

kk. Адамның қоршаған ортаның қазіргі күйі мен болашағына қатысты тұрақты мазасыздануы.

ru. Устойчивое беспокойство человека по поводу состояния и будущего окружающей среды.

en. A person's persistent worry about the condition and future

of the environment.

108. Ekopsihologia / Экопсихология / Ecopsychology

kk. Адам психикасы мен табиғи ортаның байланысын зерттейтін білім саласы.

ru. Область знания, изучающая связь психики человека с природной средой.

en. A field that studies relationships between human psychological processes and the natural environment.

109. Ekoterapia / Экотерапия / Ecotherapy

kk. Табиғи ортамен ұйымдастырылған байланыс арқылы адамның денсаулығын сақтау және қалпына келтіру.

ru. Поддержание и восстановление здоровья человека через организованный контакт с природной средой.

en. The structured use of contact with nature to maintain or restore physical and psychological health.

110. Ekotropa / Экотропа / Ecological trail

kk. Танымдық және сауықтыру қызметтерін біріктіретін абаттандырылған табиғи маршрут.

ru. Обустроенный природный маршрут, сочетающий познавательную и оздоровительную функции.

en. A developed trail through a natural area that combines educational, recreational and health-promoting functions.

IV. Äser etu mehanizmderi / Механизмы воздействия / Mechanisms of Action

111. Adaptasia / Адаптация / Adaptation

kk. Ағзаның өзгерген қоршаған орта жағдайларына бейімделуі.

ru. Приспособление организма к изменившимся условиям окружающей среды.

en. The adjustment of an organism to changed conditions of the surrounding environment.

112. Allostatikalyq жүктеме / Аллостатическая нагрузка / Allostatic load

kk. Стреске үнемі бейімделу салдарынан ағзада жиналатын физиологиялық тозу.

ru. Накопленная физиологическая нагрузка и износ организма, возникающие вследствие многократной или длительной активации систем адаптации к стрессу.

en. The cumulative physiological burden and wear associated with repeated or prolonged activation of the body's stress-adaptation systems.

113. Jүрек yrғaғynyñ variabeldılıǵı / Вариабельность

сердечного ритма / Heart rate variability

kk. Жүрек соғулары арасындағы аралықтардың өзгергіштігі; ол вегетативтік жүйке жүйесінің теңгерімін көрсетеді.

ru. Изменчивость интервалов между последовательными сокращениями сердца, отражающая особенности вегетативной регуляции сердечного ритма.

en. Variation in the intervals between successive heartbeats, reflecting autonomic regulation of cardiac rhythm.

114. Syrtqy ekspozom / Внешний экспозом / External exposome

kk. Адамға әсер ететін ластану, шу, тамақтану және климат сияқты барлық сыртқы орта факторлары.

ru. Все внешние факторы среды, воздействующие на человека, — загрязнение, шум, питание, климат.

en. The external environmental exposures affecting a person, including pollution, noise, diet, climate and social or behavioural factors.

115. Işkı ekspozom / Внутренний экспозом / Internal exposome

kk. Ағзаның сыртқы әсерлерге беретін ішкі жауаптары — гормондық өзгерістер, қабыну және зат алмасу өзгерістері.

ru. Внутренние биологические процессы и реакции организма, связанные с внешними воздействиями, включая гормональные изменения, воспаление и метаболические сдви-

ги.

en. The internal biological processes and responses associated with external exposures, including hormonal changes, inflammation and metabolic alterations.

116. Gormezis / Гормезис / Hormesis

kk. Жоғары дозада зиянды болатын фактордың төмен дозасына ағзаның пайдалы жауабы.

ru. Полезный ответ организма на слабую дозу воздействия, вредного в большой дозе.

en. A beneficial biological response to a low dose of an agent or stressor that is harmful at a higher dose.

117. Ekoterapiadağy «doza—äser» täueldiligi / Доза—эффект в экотерапии / Dose—response in ecotherapy

kk. Сауықтыру нәтижесінің адамның табиғатпен жанасу ұзақтығы мен жиілігіне тәуелді болуы.

ru. Зависимость оздоровительного результата от длительности и частоты контакта человека с природой.

en. The relationship between health outcomes and the duration, frequency or intensity of a person's contact with nature.

118. Kortizoldyq jauap / Кортизоловый ответ / Cortisol response

kk. Ағзаның стресске реакциясының көрсеткіші ретінде кортизол гормоны деңгейінің өзгеруі.

ru. Изменение уровня гормона кортизола как показатель реакции организма на стресс.

en. A change in cortisol concentration used as an indicator of the body's response to stress.

119. Jūmsaq qyzyqtyru (fasinasia) / Мягкая фасцинация / Soft fascination

kk. Табиғи көріністер мен дыбыстардың адамның назарын күш салдырмай ұстап, бағытталған зейінге демалыс беруі.

ru. Необременительное удержание внимания человека природными видами и звуками, дающее отдых от сосредоточенного усилия.

en. The effortless engagement of attention by natural sights and sounds, allowing directed attention to rest.

120. Parasimpatikalyq belsenu / Парасимпатическая активация / Parasympathetic activation

kk. Тыныштыққа, демалысқа және ас қорытуға жауап беретін вегетативтік жүйке жүйесі тармағы белсенділігінің артуы.

ru. Повышение активности парасимпатического отдела вегетативной нервной системы, связанного с отдыхом, восстановлением и пищеварением.

en. Increased activity of the parasympathetic division of the autonomic nervous system, which supports rest, recovery and digestion.

121. Ekspozisia şegı / Порог экспозиции / Exposure threshold

kk. Табиғатпен жанасудың әсері байқала бастайтын ең қысқа ұзақтығы.

ru. Наименьшая длительность контакта человека с природой, при которой уже замечен эффект.

en. The minimum duration, frequency or intensity of contact with nature at which a measurable effect becomes apparent.

122. Aşyq körınıs jäne pana / Проспект и убежище / Prospect and refuge

kk. Адамның бір мезгілде айналаны ашық шолуға және паналауға мүмкіндік беретін ортаны ұнатуы.

ru. Предпочтение человеком среды, дающей одновременно открытый обзор и возможность укрыться.

en. The preference for environments that provide both an open view and a place of shelter or concealment.

123. Rezilentlılk / Резильентность / Resilience

kk. Ағзаның немесе экожүйенің қолайсыз әсерлерден кейін қалпына келіп, тұрақтылығын сақтау қабілеті.

ru. Способность организма или экосистемы восстанавливаться и сохранять устойчивость после неблагоприятных воздействий.

en. The capacity of an organism or ecosystem to withstand

disturbance, recover and retain its essential functions and structure.

124. Qalpyna keltirüshlik / Реставративность / Restorativeness

kk. Органың адам зейінін қалпына келтіруге және ширығуды азайтуға көмектесу қабілеті.

ru. Способность среды помогать человеку восстановить внимание и снять напряжение.

en. The capacity of an environment to help restore attention, reduce stress and relieve mental fatigue.

125. Sanogenez / Саногенез / Sanogenesis

kk. Денсаулықты қалпына келтіруге және сақтауға бағытталған процестер жиынтығы.

ru. Совокупность процессов, ведущих к восстановлению и поддержанию здоровья.

en. The set of processes leading to the restoration and maintenance of health.

126. Sanogenetikalyq mehanizmder / Саногенетические механизмы / Sanogenetic mechanisms

kk. Ағзаның сауығуын және ауруларға төзімділігін қамтамасыз ететін ішкі механизмдер.

ru. Внутренние механизмы организма, обеспечивающие выздоровление и устойчивость к болезням.

en. The body's internal mechanisms that ensure recovery and resistance to disease.

127. Ortanyñ üilesımdılığ / Согласованность среды / Environmental coherence

kk. Ландшафт элементтерінің реттелуі мен өзара байланыстылығы; соның арқасында адам кеңістікті оңай қабылдайды.

ru. Упорядоченность и связность элементов ландшафта, благодаря которым человек легко воспринимает пространство.

en. The order, legibility and connectedness of landscape elements that make a space easy to understand and navigate.

128. Zeiındı qalpyna keltiru teoriasy / Теория восстановления внимания / Attention Restoration Theory

kk. Табиғи орта адамның сарқылған ерікті зейінін қалпына келтіреді деген теория.

ru. Представление о том, что природная среда восстанавливает у человека истощённое произвольное внимание.

en. The theory that natural environments can restore depleted directed attention.

129. Strestı azaitu teoriasy / Теория снижения стресса / Stress Reduction Theory

kk. Табиғатпен жанасу физиологиялық ширығудың жыл-

дам төмендеуіне әкеледі деген теория.

ru. Представление о том, что контакт с природой вызывает быстрый спад физиологического напряжения.

en. The theory that contact with nature can produce a rapid reduction in physiological and psychological stress.

130. Ekologialyq plastikalylyq / Экологическая пластичность / Ecological plasticity

kk. Ағзаның қоршаған орта жағдайларының өзгеруіне бейімделу қабілеті.

ru. Способность организма приспосабливаться к изменениям условий среды.

en. The ability of an organism to adjust to changes in environmental conditions.

131. Ekspozom / Экспозом / Exposome

kk. Адамға өмір бойы әсер ететін қоршаған орта ықпалдарының бүкіл жиынтығы.

ru. Совокупность воздействий окружающей среды на человека на протяжении жизни и связанных с ними биологических реакций.

en. The totality of environmental exposures across a person's life and the biological responses associated with them.

V. Qalalyq ekologia jäne densaulyq / Городская экология и здоровье / Urban Ecology and Health

132. Jyldam ösetin jamylyǵy ösimdikter / Быстрорастущие покровные растения / Fast-growing ground-cover plants

kk. Тұтас жамылғыға тез бірігіп, жалаңаш топырақты қызып кетуден және шайылудан қорғайтын түрлер.

ru. Виды, быстро смыкающиеся в сплошной покров и закрывающие голый грунт от перегрева и размыва.

en. Species that quickly close into a continuous cover and shield bare ground from overheating and erosion.

133. Jelden qorǵaityn jolaq / Ветрозащитная полоса / Windbreak (shelterbelt)

kk. Қорғалатын аумақта жел жылдамдығын төмендететін ағаштар мен бұталар жолағы.

ru. Посадка деревьев и кустарников, снижающая скорость ветра на защищаемой территории.

en. A planting of trees and shrubs that reduces wind speed over the protected area.

134. Qalqyma bölşekter (PM) / Взвешенные частицы

(PM) / Particulate matter (PM)

kk. Ауада қалқып тұрған қатты бөлшектер мен сұйық тамшылар; олардың ең ұсақ фракциялары тыныс жолдарына терең еніп, денсаулыққа зиян келтіруі мүмкін.

ru. Взвешенные в воздухе твёрдые частицы и капли жидкости; наиболее мелкие фракции способны глубоко проникать в дыхательные пути и вредить здоровью.

en. Solid particles and liquid droplets suspended in the air; the smallest fractions can penetrate deep into the respiratory tract and harm health.

135. Ekojüielerdi qalpyna keltiru / Восстановление экосистем / Ecosystem restoration

kk. Адам бұзған экожүйелерге олардың табиғи құрылымы мен қызмет ету қабілетін қайтару.

ru. Возвращение нарушенным человеком экосистемам их природной структуры и работоспособности.

en. The process of assisting the recovery of ecosystems degraded, damaged or destroyed by human activity.

136. Şabu biiktıǵı / Высота скашивания / Mowing height

kk. Көгалды шапқаннан кейін қалдырылатын шөп жамылғысының биіктігі.

ru. Высота, на которой оставляют травостой газона при кошении.

en. The height at which the lawn's grass is left when mowing.

137. Kögal / Газон / Lawn

kk. Қала аумағындағы телімде жасанды түрде жасалып, күтім жасалатын шөп жамылғысы.

ru. Искусственно созданный и поддерживаемый травяной покров на участке городской территории.

en. An artificially created and maintained grass cover on a plot of urban land.

138. Kögildir infraqūrylym / Голубая инфраструктура / Blue infrastructure

kk. Қалада экологиялық және сауықтыру қызметін атқаратын өзара байланысқан су нысандарының желісі.

ru. Связанная сеть водных объектов города, выполняющих средозащитную и оздоровительную роль.

en. An interconnected network of urban water bodies and water-management features that provides environmental, climate-regulating and health benefits.

139. Şym / Дернина / Turf (sward)

kk. Шөп тамырлары мен тамырсабақтары тығыз біріктіріп тұрған топырақтың үстіңгі қабаты.

ru. Верхний слой почвы, плотно скреплённый корнями и корневищами трав.

en. The upper layer of soil tightly bound together by the roots

and rhizomes of grasses.

140. Jaňbyr bağy / Дождевой сад / Rain garden

kk. Айналасындағы жабындардан жаңбыр ағынын қабылдап, оны өсімдіктер мен топырақ арқылы тазартатын көгалдандырылған ойыс.

ru. Озеленённое понижение, принимающее дождевой сток с окрестных покрытий и очищающее его через растения и почву.

en. A vegetated depression that receives runoff from nearby impermeable surfaces and filters it through soil and plants.

141. Şymdanu / Задернение / Turf establishment (sward formation)

kk. Телімде топырақты бекітетін тұтас шөп жамылғысының қалыптасуы.

ru. Образование на участке сплошного травяного покрова, скрепляющего почву.

en. The formation on a site of a continuous grass cover that binds the soil together.

142. Топырақтыñ су өтпес jabynmen jabyluy / Запечатанность почвы / Soil sealing

kk. Топыраққа су мен ауаның өтуіне кедергі келтіретін су өткізбейтін жабындар алып жатқан аумақтың үлесі.

ru. Доля территории под водонепроницаемыми покрытиями.

ями, не пропускающими к почве воду и воздух.

en. The share of an area under impermeable surfaces that let neither water nor air reach the soil.

143. Aǵaş ūşarbasynyñ köleñkeleu / Затенение кроной / Canopy shading

kk. Ағаш ұшарбасының көлеңкесі арқылы жер бетінің қызуын азайту.

ru. Снижение нагрева поверхности тенью древесных крон.

en. The reduction of surface heating through shade cast by tree crowns or canopy.

144. Jasył infraqūrylym / Зелёная инфраструктура / Green infrastructure

kk. Қалада экологиялық және сауықтыру қызметін атқаратын саябақтар, гүлбақтар, екпелер мен көгалдардың өзара байланысқан желісі.

ru. Связанная сеть парков, скверов, посадок и газонов города, выполняющих средозащитную и оздоровительную роль.

en. An interconnected network of parks, green spaces, plantings and lawns that provides ecological, climate-regulating and health benefits.

145. Jasył qañqa / Зелёный каркас / Green network

kk. Құрылыс аумағының арасынан өтіп, оны қоршаған табиғи ортамен байланыстыратын көгалдандырылған аумақтардың біртұтас жүйесі.

ru. Связная система озеленённых и природных территорий, пронизывающая застройку и соединяющая её с окружающими природными участками.

en. An interconnected system of green and natural areas running through the built environment and linking it to surrounding natural habitats.

146. Invazivti türler / Инвазивные виды / Invasive species

kk. Жаңа аумақта қарқынды таралып, жергілікті түрлерді ығыстыратын бөгде түрлер.

ru. Чужеродные виды, агрессивно распространяющиеся на новой территории и вытесняющие местные.

en. Alien species that spread aggressively in a new territory and displace native ones.

147. Жапырақ бетінің индексі / Индекс листовой поверхности / Leaf area index

kk. Жапырақ қалыңдығын сипаттайтын көрсеткіш — телім ауданының бірлігіне шаққандағы жапырақтардың жиынтық ауданы.

ru. Отношение суммарной односторонней площади листьев к площади поверхности земли, которую занимает рас-

ТИТЕЛЬНОСТЬ.

en. The ratio of total one-sided leaf area to the ground area occupied by the vegetation.

148. İnfiltrasia / Инфильтрация / Infiltration

kk. Жаңбыр және еріген қар суының жер бетінен топыраққа сіңуі.

ru. Просачивание дождевой и талой воды с поверхности вглубь почвы.

en. The seeping of rain and meltwater from the surface down into the soil.

149. Säule şyğaru koeffisienti (emissivtlık) / Коэффициент излучения (эмиссивность) / Emissivity

kk. Беттің жылу сәулесін шығару қасиетін сипаттайтын және оның температурасын жанаспай өлшегенде ескерілетін көрсеткіш.

ru. Отношение теплового излучения реальной поверхности к излучению абсолютно чёрного тела при той же температуре; учитывается при бесконтактной термометрии.

en. The ratio of thermal radiation emitted by a real surface to that emitted by a black body at the same temperature; it is used in non-contact thermometry.

150. Şalğyndy kögal / Луговой газон / Meadow lawn

kk. Шөп құрамы мен күтімі жағынан табиғи шалғынға

жақын, сирек шабылатын көгал.

ru. Газон, приближенный по составу трав и уходу к естественному лугу, с редким скашиванием.

en. A lawn whose grass composition and care approach those of a natural meadow, mown infrequently.

151. Mavritan kögaly / Мавританский газон / Wildflower lawn (Moorish lawn)

kk. Астық тұқымдас шөптер мен біржылдық гүлді өсімдіктер қоспасынан жасалған сәндік көгал.

ru. Декоративный газон из смеси злаковых трав и однолетних цветущих растений.

en. An ornamental lawn made of a mix of grasses and annual flowering plants.

152. Medfitodizain / Медфитодизайн / Health-oriented phytodesign (medical phytodesign)

kk. Бөлме өсімдіктерін ғимараттағы адамдардың денсаулығы мен әл-ауқатына ықтимал оң әсерін ескере отырып іріктеу және орналастыру.

ru. Подбор и размещение комнатных растений с учётом их благоприятного влияния на здоровье людей в помещении.

en. The selection and arrangement of indoor plants with explicit consideration of their potential effects on the health and well-being of occupants.

153. Telimniň mikroklimaty / Микроклимат участка / Site microclimate

kk. Шағын аумақтағы температура, ылғалдылық, жел және жарықтану жағдайларының жергілікті ерекшеліктері.

ru. Местные особенности температуры, влажности, ветра и освещённости на небольшом участке территории.

en. The local features of temperature, humidity, wind, and light on a small plot of land.

154. Şabyлмаған (biik şöpti) kögal / Нескошенный (высокотравный) газон / Unmown (long-grass) lawn

kk. Жиі әрі аласа етіп шабылмайтын шөп жамылғысы телімі.

ru. Участок травостоя, намеренно не подвергаемый частому низкому скашиванию.

en. An area of grass deliberately left free of frequent close mowing.

155. Qamtamasyz etuşi qyzmetter / Обеспечивающие услуги / Provisioning services

kk. Экожүйелердің адамға беретін өнімдері — азық-түлік, сүрек, дәрілік шикізат және таза су.

ru. Продукты, которые дают человеку экосистемы — пища, древесина, лекарственное сырьё, чистая вода.

en. The material products obtained from ecosystems, including food, timber, medicinal raw materials and fresh water.

156. Jalañaş topyraq / Оголённый грунт / Bare ground

kk. Өсімдік жамылғысы жоқ, қызып кетуге, шаң көтеруге және шайылуға бейім топырақ телімі.

ru. Участок почвы без растительного покрова, подверженный перегреву, пылению и размыву.

en. A patch of soil without plant cover, prone to overheating, dust, and erosion.

157. Jylu araly / Городской остров тепла / Urban heat island

kk. Қала құрылысы аумағы температурасының айналасындағы қала маңы және ауылдық аумақтармен салыстырғанда тұрақты жоғары болуы.

ru. Устойчивое повышение температуры городской застройки по сравнению с окружающими пригородными и сельскими территориями.

en. The persistent elevation of temperatures in a built-up urban area relative to surrounding suburban and rural areas.

158. Pirometr / Пирометр / Pyrometer

kk. Беттің температурасын оның жылулық сәулеленуі бойынша жанаспай өлшейтін аспап.

ru. Прибор для бесконтактного измерения температуры поверхности по её тепловому излучению.

en. A device for measuring the temperature of a surface

without contact, from its thermal radiation.

159. Betki jylu araly / Поверхностный остров тепла / Surface urban heat island

kk. Қалалық жабындардың өсімдік жамылған беттермен салыстырғанда артық қызуы.

ru. Повышенная температура городских поверхностей по сравнению с растительными и другими более прохладными поверхностями.

en. The elevated temperature of urban surfaces compared with vegetated and other cooler surfaces.

160. Betki aǵyn / Поверхностный сток / Surface runoff

kk. Топыраққа сіңбеген, жабындармен ағып, ластаушы заттарды алып кететін жаңбыр мен еріген қар суы.

ru. Не впитавшаяся в почву дождевая и талая вода, стекающая по покрытиям и уносящая загрязнения.

en. Rain and meltwater that has not soaked into the soil, running off over surfaces and carrying pollutants away.

161. Qoldauşy qyzmetter / Поддерживающие услуги / Supporting services

kk. Басқа экожүйелік қызметтердің негізін құрайтын топырақ түзілуі, заттар айналымы және фотосинтез сияқты негізгі процестер.

ru. Базовые функции экосистем, на которых держатся

прочие — почвообразование, круговорот веществ, фотосинтез.

en. Fundamental ecosystem processes that underpin other ecosystem services, including soil formation, nutrient cycling and primary production.

162. Топырақжарқыс өсімдіктер / Почвопокровные растения / Ground-cover plants

kk. Тұтас кілем тәрізді жамылғы түзеп, топырақты қызып кетуден және шайылудан қорғайтын аласа өсімдіктер.

ru. Низкорослые растения, дающие сплошной ковровый покров и защищающие почву от перегрева и размыва.

en. Low-growing plants that form a continuous carpet-like cover and protect the soil from overheating and erosion.

163. Proektivtı jamylǵy / Проективное покрытие / Projected vegetation cover

kk. Жоғарыдан қарағанда телім бетінің өсімдіктердің жерүсті бөліктерінің тік проекциясымен жабылған үлесі.

ru. Доля поверхности участка, закрытая вертикальной проекцией надземных частей растений при взгляде сверху.

en. The proportion of a site covered by the vertical projection of above-ground plant parts when viewed from above.

164. Şañ tūndyru / Пылеосаждение / Dust capture and deposition

kk. Өсімдік жапырақтары мен өркендерінің ауадағы шаңды ұстап қалуы.

ru. Задержание листвой и побегами растений взвешенной в воздухе пыли.

en. The interception and retention of airborne particulate matter by plant leaves, branches and shoots.

165. Şaň köteretın bet / Пылящая поверхность / Dust-emitting surface

kk. Жел әсерінен ауаға шаң көтерілетін ашық әрі құрғақ топырақ.

ru. Открытый сухой грунт, с которого ветер поднимает в воздух пыль.

en. Open dry ground from which the wind lifts dust into the air.

166. Radiasialyq temperatura / Радиационная температура / Radiometric surface temperature

kk. Беттің өзінен шығатын жылулық сәулелену бойынша жанаспайтын радиометриялық әдіспен анықталатын температура.

ru. Температура поверхности, определяемая по её собственному тепловому излучению методом бесконтактной радиометрии.

en. Surface temperature determined from emitted thermal radiation by non-contact radiometric measurement.

167. Urboekojuüeni qalpyna keltiru / Реабилитация урбоэкосистемы / Urban ecosystem rehabilitation

kk. Қалалық экожүйенің ауаны тазарту, ағынды және температураны реттеу қабілетін қалпына келтіру.

ru. Восстановление нарушенной способности городской экосистемы очищать воздух и регулировать сток и температуру.

en. The restoration of an urban ecosystem's impaired ability to clean the air and regulate runoff and temperature.

168. Retteuşı qyzmetter / Регулирующие услуги / Regulating services

kk. Экожүйелердің климатты жұмсарту, ауа мен суды тазарту және беткі ағынды ұстап қалу қызметтері.

ru. Функции экосистем по смягчению климата, очистке воздуха и воды, задержанию стока.

en. Ecosystem functions that regulate climate, purify air and water, reduce runoff and provide other environmental benefits.

169. Şabu rejimi / Режим кошения / Mowing regime

kk. Көгалды шабудың белгіленген жиілігі, биіктігі және мерзімдері.

ru. Принятые для газона частота, высота и сроки скашивания.

en. The frequency, height, and timing of mowing adopted for

a lawn.

170. Rekultivasia / Рекультивация / Land reclamation

kk. Құрылыс, пайдалы қазбаларды өндіру немесе адамның өзге әрекеті салдарынан бұзылған жерлерді қалпына келтіру.

ru. Восстановление земель, нарушенных строительством, добычей ископаемых или иной деятельностью человека.

en. The restoration and return to productive or safe use of land disturbed by construction, mining or other human activities.

171. Renaturalizasia / Ренатурализация / Renaturalization

kk. Адам өзгерткен аумақты табиғи күйге жақын жағдайға қайтару.

ru. Возвращение преобразованной человеком территории состояния, близкого к природному.

en. The return of a human-altered area towards a more natural structure, composition and functioning.

172. Ruderaldy өсімдіктер / Рудеральная растительность / Ruderal vegetation

kk. Бос жерлерде, жол жиектерінде және қоқыс төгілген орындарда өсіп, бұзылған телімдерге алғаш қоныстанатын өсімдіктер.

ru. Растительность пустырей, обочин и мусорных мест,

первой заселяющая нарушенные участки.

en. Vegetation characteristic of disturbed sites such as wasteland, roadsides and refuse areas, often among the first to colonise them.

173. Sinantropy türler / Синантропные виды / Synanthropic species

kk. Адам қоныстары мен шаруашылық әрекетіне тығыз байланысты өсімдіктер мен жануарлар түрлері.

ru. Виды растений и животных, тесно связанные с поселениями и хозяйством человека.

en. Plant and animal species closely tied to human settlements and activity.

174. Şabyılğan kögal / Скошенный газон / Mown lawn

kk. Үнемі аласа етіп шабу арқылы күтім жасалатын көгал.

ru. Газон, поддерживаемый регулярным низким скашиванием.

en. A lawn kept up by regular close mowing.

175. Aғаш ұшарbastarynyñ tūiyqtyǵy / Сомкнутость крон / Canopy closure

kk. Көршілес ағаштардың ұшарbastарының біртұтас шатыр құрап тұйықталу дәрежесі.

ru. Степень, в которой кроны соседних деревьев смыкаются в сплошной полог.

en. The degree to which the crowns of neighbouring trees close into a continuous canopy.

176. Özdiğinen ösken ösümdikter / Спонтанная растительность / Spontaneous vegetation

kk. Қалада әдейі егілмей, бос жерлерде және жабындардың жарықтарында өздігінен пайда болатын өсімдіктер.

ru. Самосевная растительность города, появляющаяся без посадки — на пустырях и в трещинах покрытий.

en. Self-established urban vegetation that appears without deliberate planting, for example on wasteland and in pavement cracks.

177. Adamğa түsetin jyly жүktemesi / Тепловая нагрузка на человека / Human thermal load

kk. Ыстық ауа райында қалалық ортаның адам ағзасына тигізетін жиынтық жылу әсері.

ru. Суммарное тепловое воздействие городской среды на организм в жаркую погоду.

en. The combined thermal stress imposed on the human body by the urban environment during hot weather.

178. Betterdiñ termometriasy / Термометрия поверхностей / Surface thermometry

kk. Пирометрдің көмегімен қалалық жабындар температурасын жанаспай өлшеу.

ru. Бесконтактное измерение температуры городских покрытий с помощью пирометра.

en. Non-contact measurement of the temperature of urban surfaces using a pyrometer or thermal sensor.

179. Transpirasialyq salqyndatu / Транспирационное охлаждение / Transpirational cooling

kk. Өсімдік жапырақтары ылғалды буландыруы нәтижесінде ауа температурасының төмендеуі.

ru. Понижение температуры воздуха за счёт испарения влаги листьями растений.

en. The cooling of air and plant surfaces through evaporation of water during plant transpiration.

180. Urbandalğan landşaft / Урбанизированный ландшафт / Urbanized landscape

kk. Келбетінде адам салған құрылыстар, жолдар мен жабындар басым аумақ.

ru. Территория, в облике которой преобладают созданные человеком застройка, дороги и покрытия.

en. An area whose character is dominated by buildings, roads and other human-made surfaces.

181. Urboekojuie / Урбоэкосистема / Urban ecosystem

kk. Құрылыстарды, адамдарды, өсімдіктерді, жануарлар мен микробтарды біріктіретін қала экожүйесі.

ru. Экосистема города, объединяющая застройку, людей, растения, животных и микробов.

en. The ecosystem of a city, uniting its buildings, people, plants, animals, and microbes.

182. Ornyqty kögaldandyru / Устойчивое озеленение / Sustainable urban greening

kk. Күтімге аз шығын жұмсап, орта қалыптастырушы және сауықтыру әсерін барынша арттыратын көгалдандыру.

ru. Озеленение, дающее наибольший средообразующий и оздоровительный эффект при наименьших затратах на содержание.

en. Urban greening designed to maximise environmental and health benefits while minimising resource use and maintenance costs.

183. Fitodizain / Фитодизайн / Phytodesign

kk. Сауықтыру, қоршаған ортаны қорғау және эстетикалық міндеттерді шешу үшін өсімдіктерді таңдау және орналастыру.

ru. Подбор и размещение растений для решения заданных задач — оздоровительных, средозащитных, эстетических.

en. The selection and arrangement of plants to achieve specified health, environmental and aesthetic objectives.

184. Fitomeliorasia / Фитомелиорация /

Phytomelioration

kk. Өсімдіктердің көмегімен ортаны жақсарту — топырақты бекіту, ауа мен суды тазарту және микроклиматты реттеу.

ru. Улучшение среды с помощью растений — закрепление почв, очистка воздуха и воды, регуляция микроклимата.

en. The use of plants to improve environmental conditions, including soil stabilisation, purification of air and water, and microclimate regulation.

185. Kögaldyň floristikalyq aluantürhliligi / Флористическое разнообразие газона / Floristic diversity of a lawn

kk. Көгалдың шөп жамылғысындағы әртүрлі өсімдік түрлерінің саны.

ru. Число разных видов растений в травяном покрове газона.

en. The number of different plant species in a lawn's grass cover.

186. Tırşılık ortasynyň fragmentasiasy / Фрагментация местообитаний / Habitat fragmentation

kk. Тұтас тіршілік ортасының құрылыстар, жолдар және басқа кедергілер арқылы бір-бірінен оқшауланған телімдерге бөлінуі.

ru. Разбивка сплошной среды обитания на разобшённые участки застройкой, дорогами и преградами.

en. The breaking up of a continuous habitat into separated patches by buildings, roads, and barriers.

187. Şudan qorğaityn екпе / Шумозащитная посадка / Vegetative noise buffer

kk. Қалалық шу деңгейін төмендететін ағаштар мен бұталар жолағы.

ru. Полоса деревьев и кустарников, ослабляющая уровень городского шума.

en. A belt of trees and shrubs designed to reduce perceived or measured urban noise.

188. Ekologialyq дәһіз / Экологический коридор / Ecological corridor

kk. Бір-бірінен бөлінген тіршілік орталарын жалғап, организмдердің олардың арасында қозғалуына мүмкіндік беретін созылыңқы көгалдандырылған элемент.

ru. Вытянутый озеленённый элемент, соединяющий разобщённые местообитания и позволяющий организмам перемещаться между ними.

en. An elongated green element that connects separated habitats and lets organisms move between them.

189. Urbandalğan aumaqtardyñ ekologialyq fitodizainy / Экологический фитодизайн урбанизированных территорий / Ecological phytodesign of urban areas

kk. Қалалық өсімдік қауымдастықтарын сәндік өлшемдермен ғана емес, орта қалыптастырушы және сауықтыру өлшемдерімен де жобалау.

ru. Проектирование городских растительных сообществ по средообразующим и оздоровительным критериям, а не только по декоративным.

en. The design of urban plant communities according to ecological, environmental-regulating and health criteria rather than decorative criteria alone.

190. Ekojüielik qyzmetter / Экосистемные услуги / Ecosystem services

kk. Экожүйелердің адамға тегін беретін таза ауа мен су, тозандандыру және демалыс сияқты пайдалы игіліктері.

ru. Выгоды и функции экосистем, значимые для человека, включая чистый воздух и воду, опыление, регулирование климата и возможности для отдыха.

en. The benefits and functions that ecosystems provide to people, including clean air and water, pollination, climate regulation and recreation.

VI. Tamaqtanu jäne orta / Питание и среда / Nutrition and the Environment

191. Glikozidter / Гликозиды / Glycosides

kk. Белсенді бөлігі қант қалдығымен байланысқан өсімдік заттары; олардың көпшілігінің емдік әсері бар.

ru. Соединения, в которых неуглеводная часть (агликон) связана с одним или несколькими сахарными остатками; многие растительные гликозиды биологически активны.

en. Compounds in which a non-sugar component (the aglycone) is linked to one or more sugar residues; many plant glycosides are biologically active.

192. Karotinoidtar / Каротиноиды / Carotenoids

kk. Антиоксиданттық әсері бар, адамға пайдалы сары және қызғылт сары өсімдік пигменттері.

ru. Жёлтые, оранжевые или красные растительные пигменты; некоторые каротиноиды проявляют антиоксидантную активность или служат предшественниками витамина А.

en. Yellow, orange or red plant pigments; some carotenoids have antioxidant activity or act as precursors of vitamin A.

193. Därlık ösımdıkter / Лекарственные растения /

Medicinal plants

kk. Адам ағзасына емдік әсері расталған өсімдік түрлері.

ru. Растения, содержащие биологически активные вещества и применяемые для профилактики или лечения заболеваний.

en. Plants containing biologically active compounds and used in the prevention or treatment of disease.

194. Tamaqtanudyñ jergılıktılıǵı / Локальность питания / Local food consumption

kk. Адам рационының жақын маңда өсірілген өнімдерге негізделуі.

ru. Преимущественное использование в рационе продуктов, выращенных или произведённых поблизости.

en. The preferential consumption of food grown or produced locally.

195. Qorektik tyǵyzdyq / Нутриентная плотность / Nutrient density

kk. Өнімнің бір калориясына шаққандағы пайдалы қоректік заттар мөлшері.

ru. Количество полезных веществ, приходящееся на единицу калорийности продукта.

en. The amount of essential or beneficial nutrients provided relative to the energy content of a food.

196. Tağamdyq matrisa / Пищевая матрица / Food matrix

kk. Өнімнің ішкі құрылымы; ол ағзаның өнім құрамындағы заттарды қаншалықты толық сіңіретініне әсер етеді.

ru. Внутреннее строение продукта, от которого зависит полнота усвоения его веществ организмом.

en. The physical and chemical structure of a food, which influences the release, digestion and absorption of its components.

197. Ösımdık tektı tağamdardıyñ aluantürhlılığı / Разнообразие растений в рационе / Dietary plant diversity

kk. Адам рационьнда пайдаланылатын әртүрлі өсімдік түрлерінің саны.

ru. Число и разнообразие видов растительной пищи, регулярно присутствующих в рационе человека.

en. The number and variety of plant foods regularly included in a person's diet.

198. Jabaıy ösetın tağamdyq ösımdıkter / Дикорастущие пищевые растения / Wild edible plants

kk. Жергілікті жабайы флораның жеуге жарамды түрлері.

ru. Съедобные виды местной дикой флоры.

en. Edible species of the local wild flora.

199. Polifenoldar / Полифенолы / Polyphenols

kk. Айқын антиоксиданттық әсері бар өсімдік заттарының кең тобы.

ru. Обширная группа растительных соединений, многие из которых способны проявлять антиоксидантную и другую биологическую активность.

en. A broad group of plant compounds, many of which can exhibit antioxidant and other biological activities.

200. Ösımdık şıkızaty / Растительное сырьё / Plant material (herbal raw material)

kk. Емдік немесе тағамдық мақсатта қолдану үшін жиналып, дайындалған өсімдік бөліктері.

ru. Заготовленные части растений, предназначенные для лечебного или пищевого применения.

en. Harvested and prepared plant parts intended for medicinal, nutritional or other practical use.

201. Rasionnyñ mausymdylyğy / Сезонность рациона / Dietary seasonality

kk. Адам тамақтануының жыл бойғы жергілікті өнімдердің маусымдық қолжетімділігіне сәйкестігі.

ru. Соответствие питания человека сезонной доступности местных продуктов в течение года.

en. Matching one's diet to the seasonal availability of local food through the year.

202. Ultraöñdelgen önımder / Ультрапереработанные продукты / Ultra-processed foods

kk. Бастапқы шикізаттан құрамы мен құрылымы едәуір өзгерген, көптеген қоспалары бар терең өнеркәсіптік өңдеу өнімдері.

ru. Промышленные пищевые продукты, обычно представляющие собой многокомпонентные рецептуры из переработанных ингредиентов и добавок и существенно отличающиеся от исходного сырья.

en. Industrial food formulations typically made from multiple processed ingredients and additives and substantially different from the original raw materials.

203. Şıkızat daiyndau kezeñi / Фаза заготовки / Optimal harvest stage

kk. Әсер етуші заттар мөлшері ең жоғары болатын және жинауға қолайлы өсімдіктің даму кезеңі.

ru. Период развития растения, при котором содержание целевых действующих веществ наиболее благоприятно для заготовки.

en. The stage of plant development at which the content of target active compounds is most suitable for harvesting.

204. Fitohimialyq qosylstar / Фитохимические соединения / Phytochemicals

kk. Адам ағзасына әсер ететін өсімдік текті биологиялық

белсенді заттар.

ru. Биологически активные вещества растительного происхождения, влияющие на организм человека.

en. Biologically active compounds of plant origin that can affect physiological processes in the human body.

205. Flavonoidtar / Флавоноиды / Flavonoids

kk. Өсімдіктерде кең таралған, антиоксиданттық әсері бар полифенолдар тобы.

ru. Распространённая в растениях подгруппа полифенолов с антиоксидантным действием.

en. A diverse subgroup of polyphenolic compounds widely distributed in plants and capable of various biological activities, including antioxidant effects.

206. Efir mailary / Эфирные масла / Essential oils

kk. Сауықтыруда және ароматерапияда қолданылатын эфирмайлы өсімдіктердің ұшпа хош иісті заттары.

ru. Сложные смеси летучих ароматических соединений, получаемые из эфирномасличных растений и применяемые, в частности, в ароматерапии.

en. Complex mixtures of volatile aromatic compounds obtained from essential-oil plants and used, among other purposes, in aromatherapy.

VII. Ääisnama jäne täjiribe / Методология и практика / Methodology and Practice

207. Ääistñ validtılıǵı / Валидность метода / Validity of a method

kk. Ääistñ öleşuge arnalǵan qasıetті naqtı öleşey alu qabiletі.

ru. Способность метода измерять именно то свойство, для которого он предназначен.

en. The extent to which a method measures the property or construct it is intended to measure.

208. Qaitalangıstıq / Повторяемость / Repeatability

kk. Бір әдісті бірдей жағдайларда қолданып жүргізілген қайталама өлшеулерде жақын нәтижелер алу.

ru. Получение близких результатов при повторных измерениях одним и тем же методом в одинаковых условиях.

en. The closeness of results obtained by repeated measurements using the same method under the same conditions.

209. Azamattyq ǵylym / Гражданская наука / Citizen science

kk. Ғалымдармен бірлескен ерікті кәсіби емес қатысушы-

лардың күшімен ғылыми деректерді жинау және өңдеу.

ru. Сбор и обработка научных данных силами добровольцев-непрофессионалов совместно с учёными.

en. The participation of volunteers and members of the public in collecting, analysing or interpreting scientific data in collaboration with professional researchers.

210. Densaulyqtyñ qorşağan ortağa bailanysty determinanttary / Средовые детерминанты здоровья / Environmental determinants of health

kk. Халық денсаулығына әсер ететін ауа мен су сапасы, жасыл желектің болуы сияқты қоршаған орта факторлары.

ru. Факторы окружающей среды, влияющие на здоровье населения, — качество воздуха, воды, наличие зелени.

en. Environmental factors that influence the health of a population — the quality of air and water and the presence of greenery.

211. Densaulyqty saqtaityn orta / Здоровьесберегающая среда / Health-supporting environment

kk. Адам денсаулығына төнетін тәуекелдерді азайтып, ағза қызметтерін қолдайтын тіршілік ортасы.

ru. Среда, снижающая риски для здоровья и поддерживающая физическое, психическое и социальное благополучие человека.

en. An environment that reduces health risks and supports

physical, mental and social well-being.

212. Ömür sapasy / Качество жизни / Quality of life

kk. Өмір сүру жағдайлары мен адамның өзін-өзі сезінуін объективті және субъективті көрсеткіштер арқылы бағалау.

ru. Комплексная оценка условий жизни, здоровья, функционирования и субъективного благополучия человека.

en. A multidimensional assessment of living conditions, health, functioning and subjective well-being.

213. Baqylau telimі / Контрольный участок / Control site

kk. Зерттелетін араласу жүргізілмейтін және оның әсерін бағалау үшін пайдаланылатын салыстыру телімі.

ru. Участок сравнения без изучаемого вмешательства, по которому оценивают его эффект.

en. A comparison site without the intervention under study, against which its effect is judged.

214. Därilik emes ädister / Немедикаментозные методы / Non-pharmacological methods

kk. Дәрі-дәрмексіз денсаулықты сақтауға көмектесетін қозғалыс, тамақтану, орта және күн тәртібі сияқты тәсілдер.

ru. Способы поддержания здоровья без лекарств — движение, питание, среда, режим.

en. Approaches to maintaining or improving health without

medicines, including physical activity, nutrition, environmental modification and daily routines.

215. Qoғamdyq densaulыq / Общественное здоровье / Public health

kk. Жалпы халықтың денсаулығы және оны қорғау мен нығайтуға арналған шаралар жүйесі.

ru. Здоровье населения и организованная деятельность общества по профилактике заболеваний, продлению жизни и укреплению здоровья.

en. The health of populations and the organised societal effort to prevent disease, prolong life and promote health.

216. Planetarlyq densaulыq / Планетарное здоровье / Planetary Health

kk. Адамдардың және адамзат қоғамының денсаулығын Жердің табиғи жүйелерінің жай-күйімен өзара байланыста зерттейтін пәнаралық сала, оған климаттың өзгеруі, биоалу-антүрліліктің азаюы, ластану, жер пайдаланудың өзгеруі және адам әрекетінен туындайтын басқа да экологиялық бұзылыстардың әсері кіреді.

ru. Междисциплинарная область, изучающая здоровье людей и человеческого общества во взаимосвязи с состоянием природных систем Земли, включая влияние изменения климата, утраты биоразнообразия, загрязнения, изменения землепользования и других вызванных человеком наруше-

ний окружающей среды.

en. A transdisciplinary field focused on the health of human populations and civilization in relation to the state of Earth's natural systems, including the effects of climate change, biodiversity loss, pollution, land-use change and other human-driven environmental disruptions.

217. Saulyqtyru aralasuy / Оздоровительное вмешательство / Health-promoting intervention

kk. Адамның немесе адамдар тобының денсаулық көрсеткіштерін жақсартуға бағытталған ұйымдастырылған ықпал.

ru. Организованное воздействие ради улучшения показателей здоровья человека или группы людей.

en. A planned action intended to improve health outcomes in an individual, group or population.

218. Betterdi jüptap salystyru / Парное сравнение поверхностей / Paired surface comparison

kk. Көрсеткішті екі іргелес жабында бір мезгілде өлшеп, оларды дұрыс салыстыру тәсілі.

ru. Одновременное измерение показателя на двух смежных покрытиях для корректного их сопоставления.

en. The simultaneous measurement of the same variable on two adjacent surfaces to allow a valid comparison.

219. Ölşulerdiñ qaitalanu sany / Повторность измерения

ний / Measurement replication

kk. Бағалаудың сенімділігін арттыру үшін қолданылатын бір шаманы тәуелсіз қайталап өлшеулер саны.

ru. Число независимых повторных измерений одной величины, используемое для повышения надёжности оценки.

en. The number of independent replicate measurements of the same quantity used to improve the reliability of an estimate.

220. Baqylau hattamasy / Протокол наблюдения / Observation protocol

kk. Зерттеудің барлық қатысушылары ұстанатын деректерді жинаудың бірыңғай тәртібі.

ru. Единый заданный порядок сбора данных, которого держатся все участники исследования.

en. A standardised procedure for collecting data that all participants in a study are expected to follow.

221. Ekinşılık profilaktika / Вторичная профилактика / Secondary prevention

kk. Басталған денсаулық бұзылыстарын ерте анықтау және олардың одан әрі дамуына жол бермеу.

ru. Раннее выявление начавшихся нарушений здоровья и предупреждение их развития.

en. The early detection of health problems that have begun and the prevention of their progression.

222. Birinşılık profilaktika / Первичная профилактика / Primary prevention

kk. Сау адамдарда аурулардың пайда болуының алдын алу.

ru. Предупреждение самого возникновения болезней у здоровых людей.

en. Preventing the very onset of disease in healthy people.

223. Üşinşılık profilaktika / Третичная профилактика / Tertiary prevention

kk. Ауырып жүрген адамдарда асқынулар мен тіршілік әрекеті шектеулерінің алдын алу.

ru. Предупреждение осложнений и ограничений жизни у уже заболевших.

en. Preventing complications and limitations on life in those who are already ill.

224. Oñaltu / Реабилитация / Rehabilitation

kk. Ауру немесе жарақат салдарынан бұзылған адам қызметтерін қалпына келтіріп, оны қалыпты өмірге қайтару.

ru. Комплекс мероприятий, направленных на оптимизацию функционирования и уменьшение ограничений жизнедеятельности у человека с заболеванием, травмой или иным нарушением здоровья.

en. A set of interventions designed to optimise functioning and reduce disability in people with health conditions, injuries

or impairments.

225. Jüielı qatelık / Систематическая ошибка / Systematic measurement error

kk. Әдіске, аспапқа немесе жағдайларға байланысты қайталама өлшеулер кезінде тұрақты қалатын немесе заңды түрде өзгередіін өлшеу қателігінің құрамдасы.

ru. Составляющая погрешности измерения, которая при повторных измерениях остаётся постоянной или изменяется закономерным образом из-за метода, прибора или условий.

en. A component of measurement error that remains constant or varies predictably across repeated measurements because of the method, instrument or conditions.

226. Jaǵdailardy standarttau / Стандартизация условий / Standardization of conditions

kk. Өлшеулердің салыстырмалылығын қамтамасыз ету үшін оларды бірыңғай жағдайларда жүргізу.

ru. Приведение измерений к единым условиям ради их сопоставимости.

en. The use of uniform measurement conditions and procedures to make results comparable.

227. Ölşeu nüktesi / Точка измерения / Measurement point

kk. Қайталама өлшеулер жүргізілетін тұрақты белгілен-

ген орын.

ru. Постоянно закреплённое место, где выполняются повторные замеры.

en. A permanently fixed place where repeated measurements are taken.

VIII. Biosferanyň üiymdasu deňgeileri / Уровни организации биосферы / Levels of Biosphere Organisation

228. Biogendî zat / Биогенное вещество / Biogenic matter

kk. Tiri organizmler geologialyk uagyt işinde tüzgen kömir, munaý, äktas žäne şymtezek сияқты зат.

ru. Вещество, созданное живыми организмами за геологическое время, — уголь, нефть, известняк, торф.

en. Matter created by living organisms over geological time — coal, oil, limestone, and peat.

229. Biogeosfera / Биогeосфера / Biogeosphere

kk. Jerde tiri zat pen žansyz tabigi orta eñ tygыз žana-satyn aýmak.

ru. Область Земли, где живое вещество наиболее тесно соприкасается с неживой средой.

en. The part of the Earth in which living matter interacts most intensively with the abiotic environment.

230. Biogialyq enjar zat / Биокосное вещество /

Bioinert matter

kk. Тірі организмдер мен абиотикалық үдерістердің бірлескен әсерінен түзілген топырақ және өзен шөгіндісі сияқты зат.

ru. Вещество, возникшее при совместном участии организмов и неживых процессов, — почва, речной ил.

en. Matter formed through the joint action of living organisms and abiotic processes, such as soil or river sediment.

231. Biosfera / Биосфера / Biosphere

kk. Тірі организмдер мекендейтін және солар өзгерткен Жер қабығы; планетаның ең ірі экожүйесі.

ru. Заселённая живыми организмами и преобразованная ими оболочка Земли; крупнейшая экосистема планеты.

en. The part of the Earth inhabited and transformed by living organisms; the planet's largest ecological system.

232. Su ortasy / Водная среда / Aquatic environment

kk. Организмдердің өзен, көл, теңіз және мұхит суының қалың қабатындағы тіршілік ортасы.

ru. Среда обитания организмов в толще воды рек, озёр, морей и океанов.

en. The environment within the water column of rivers, lakes, seas and oceans in which aquatic organisms live.

233. Tірі zat / Живое вещество / Living matter

kk. Физикалық-химиялық табиғаты біртұтас және планетаның келбетін өзгертетін Жердегі барлық тірі организмдер денелерінің жиынтығы.

ru. Вся совокупность тел живых организмов Земли, единая по физико-химической природе и преобразующая облик планеты.

en. The total mass of living organisms on Earth, considered as a physicochemically unified planetary force that transforms the planet.

234. Enjar zat / Косное вещество / Abiogenic matter

kk. Тірі организмдердің қатысуынсыз түзілетін магмалық жыныстар мен минералдар сияқты Жер қабығының заты.

ru. Вещество земной оболочки, образующееся без участия живых организмов, — магматические породы, минералы.

en. Matter formed without the participation of living organisms, such as igneous rocks and minerals.

235. Qūrlyq-aua ortasy / Наземно-воздушная среда / Terrestrial—aerial environment

kk. Организмдердің құрлық бетінде және оған жанасып жатқан ауа қабатында тіршілік ету ортасы.

ru. Среда обитания организмов на поверхности суши и в прилегающем слое воздуха.

en. The environment occupied by organisms on the land

surface and in the adjacent layer of air.

236. Noosfera / Ноосфера / Noosphere

kk. Биосфера дамуының адам ақыл-ойы мен саналы әрекеті басты өзгертуші күшке айналатын кезеңі.

ru. Этап развития биосферы, на котором главной преобразующей силой становится разумная деятельность человека.

en. A proposed stage in the development of the biosphere in which the rational and scientific activity of humankind becomes a major transforming force.

237. Organizmdık orta / Организменная среда / Organismal environment

kk. Басқа организмге, мысалы паразитке немесе симбионтқа, тіршілік ортасы болатын тірі организмнің денесі.

ru. Тело живого организма, служащее средой обитания для другого организма — паразита или симбионта.

en. The body of a living organism considered as the habitat of another organism, such as a parasite or symbiont.

238. Pedosfera / Педосфера / Pedosphere

kk. Жердің топырақ қабығы, яғни топырақ тіршілігі шоғырланған құрлықтың жұқа беткі қабаты.

ru. Почвенная оболочка Земли — тонкий поверхностный слой суши, где сосредоточена почвенная жизнь.

en. The soil layer of the Earth — the thin surface zone of land in which soil formation and soil life are concentrated.

239. Topyraq ortasy / Почвенная среда / Soil environment

kk. Организмдердің топырақ ішінде тіршілік ету ортасы.

ru. Среда обитания организмов внутри почвы.

en. The habitat of organisms within the soil.

240. Tırşılık ortasy / Среда обитания / Environment

kk. Организмді қоршап, оның тіршілігіне әсер ететін жағдайлар мен факторлардың бүкіл жиынтығы.

ru. Совокупность условий и факторов, окружающих организм и влияющих на его существование, развитие и размножение.

en. The set of conditions and factors surrounding an organism and affecting its survival, development and reproduction.

241. Ekosfera / Экосфера / Ecosphere

kk. Планетада тірі организмдер мекендейтін барлық тіршілік орталарының жиынтығы.

ru. Совокупность всех заселённых живыми организмами сред обитания планеты.

en. The totality of the planet's environments that are inhabited by living organisms.

IX. Ekojüie jäne onyñ qyzmet etui / Экосистема и её функционирование / Ecosystems and Their Functioning

242. Avtotroftar / Автотрофы / Autotrophs

kk. Бейорганикалық заттардан органикалық заттарды өздері түзетін организмдер; ең алдымен жасыл өсімдіктер.

ru. Организмы, синтезирующие органические вещества из неорганических соединений с использованием энергии света или химических реакций.

en. Organisms that synthesise organic compounds from inorganic substances using energy from light or chemical reactions.

243. Geterotroftar / Гетеротрофы / Heterotrophs

kk. Дайын органикалық заттардың есебінен тіршілік ететін организмдер — жануарлар, саңырауқұлақтар және бактериялардың көпшілігі.

ru. Организмы, живущие за счёт готового органического вещества: животные, грибы, большинство бактерий.

en. Organisms that obtain carbon and energy by consuming organic matter produced by other organisms.

244. Ortanyň syiymdylygy / Ёмкость среды / Carrying capacity

kk. Орта ұзақ уақыт бойы сақтап тұра алатын популяцияның ең көп саны.

ru. Максимальная численность популяции, которую данная среда способна устойчиво поддерживать в течение длительного времени.

en. The maximum population size that an environment can sustain over the long term.

245. Konsumentter / Консументы / Consumers

kk. Дайын органикалық заттарды тұтынатын организмдер — өсімдікқоректі және жыртқыш жануарлар.

ru. Гетеротрофные организмы, получающие энергию и вещества путём потребления других организмов или произведённой ими органики.

en. Heterotrophic organisms that obtain energy and matter by consuming other organisms or the organic material they produce.

246. Zattar ainalymy / Круговорот веществ / Biogeochemical cycling

kk. Химиялық элементтердің организмдер мен экожүйенің жансыз ортасы арасындағы үздіксіз айналымы қозғалысы.

ru. Непрерывное циклическое перемещение химических

элементов между организмами и неживой средой экосистемы.

en. The continuous movement and transformation of chemical elements between organisms and the abiotic components of an ecosystem.

247. Miksotroftar / Миксотрофы / Mixotrophs

kk. Бірнеше қоректену түрін, мысалы фотосинтез бен дайын органикалық заттармен қоректенуді, біріктіретін организмдер.

ru. Организмы, сочетающие несколько типов питания, например, и фотосинтез, и поедание готовой органики.

en. Organisms capable of combining different nutritional strategies, such as photosynthesis and the uptake or ingestion of organic matter.

248. Şekteuşı faktor / Ограничивающий фактор / Limiting factor

kk. Организмнің тіршілік етуін немесе өсуін бірінші кезекте шектейтін орта жағдайы.

ru. Условие среды, которое в первую очередь сдерживает существование или рост организма.

en. An environmental condition or resource that primarily restricts an organism's survival, growth, reproduction or distribution.

249. Qorektık tor / Пищевая сеть / Food web

kk. Қауымдастықтағы өзара байланысқан көптеген қоректік тізбектердің тоғысуы.

ru. Переплетение множества связанных между собой пищевых цепей сообщества.

en. A network of interconnected feeding relationships among organisms in a community.

250. Qorektık tızbek (trofikalyq tızbek) / Пищевая цепь (трофическая цепь) / Food chain (trophic chain)

kk. Әрбір алдыңғы организм келесісіне қорек болатын организмдер қатары.

ru. Ряд организмов, в котором каждый предыдущий служит пищей следующему.

en. A sequence of organisms through which matter and energy pass as each organism is consumed by the next.

251. Produzentter / Продуценты / Producers

kk. Экожүйенің бастапқы органикалық затын түзетін организмдер; ең алдымен жасыл өсімдіктер.

ru. Организмы, создающие первичное органическое вещество экосистемы, прежде всего — зелёные растения.

en. Autotrophic organisms that produce the organic matter forming the base of an ecosystem's food web, especially plants and algae.

252. Redusentter / Редуценты / Decomposers

kk. Өлі органикалық заттарды минералдық заттарға дейін ыдыратып, оларды заттар айналымына қайтаратын организмдер.

ru. Организмы, разлагающие мёртвую органику до минеральных веществ и возвращающие их в круговорот.

en. Organisms, chiefly microorganisms and fungi, that break down dead organic matter and release mineral nutrients back into ecological cycles.

253. Trofikalyq deñgei / Трофический уровень / Trophic level

kk. Организмнің қоректік тізбектегі орны — продуценттер, өсімдікқоректілер және жыртқыштар деңгейі.

ru. Степень организма в цепи питания — продуценты, растительоядные, хищники.

en. An organism's position in a food chain or food web, such as producer, primary consumer or secondary consumer.

254. Fotosintez / Фотосинтез / Photosynthesis

kk. Жасыл өсімдіктердің жарық энергиясын пайдаланып, көмірқышқыл газы мен судан оттегі бөле отырып органикалық зат түзуі.

ru. Образование зелёными растениями органики из углекислого газа и воды за счёт энергии света с выделением кислорода.

en. The process by which photosynthetic organisms use light energy to produce organic compounds from carbon dioxide and water, usually releasing oxygen.

255. Fototroftar / Фототрофы / Phototrophs

kk. Күн сәулесінің энергиясын пайдаланатын организмдер — өсімдіктер, балдырлар және кейбір бактериялар.

ru. Организмы, получающие энергию из солнечного света: растения, водоросли, ряд бактерий.

en. Organisms that use light as their primary energy source, including plants, algae and many microorganisms.

256. Hemotroftar / Хемотрофы / Chemotrophs

kk. Бейорганикалық заттардың тотығуынан энергия алатын организмдер — кейбір бактериялар мен археялар.

ru. Организмы, получающие энергию из окисления неорганических веществ — некоторые бактерии и археи.

en. Organisms that obtain energy from chemical reactions; chemolithotrophs use the oxidation of inorganic compounds.

257. Ekologialyq piramida / Экологическая пирамида / Ecological pyramid

kk. Экожүйенің трофикалық деңгейлері арасындағы дарактар саны, биомасса немесе жинақталған энергия бойынша арақатынастың бейнеленуі.

ru. Графическое представление числа организмов, био-

массы или энергии на последовательных трофических уровнях экосистемы.

en. A graphical representation of organism numbers, biomass or energy at successive trophic levels in an ecosystem.

258. Ekologialyq tepe-teñdik / Экологическое равновесие / Ecological balance

kk. Зат және энергия алмасуы теңгерілген экожүйенің тұрақты күйі.

ru. Устойчивое состояние экосистемы со сбалансированным обменом веществ и энергии.

en. A relatively stable state in which ecosystem structure and flows of matter and energy remain within a sustainable range.

259. Ekojüie / Экосистема / Ecosystem

kk. Зат алмасуы мен энергия ағыны арқылы біріккен организмдер қауымдастығы және оның жансыз табиғи ортасы.

ru. Сообщество организмов вместе с их неживой средой, объединённые обменом веществ и потоком энергии.

en. A community of organisms and its abiotic environment linked by flows of energy and cycles of matter.

X. Populäsialar, qauymdastyqtar jäne bioaluantürlılık / Популяции, сообщества и биоразнообразие / Populations, Communities and Biodiversity

260. Agrobioaluantürlılık / Агробиоразнообразие / Agrobiodiversity

kk. Ауыл шаруашылығында пайдаланылатын организмдер мен соларға байланысты жабайы түрлердің алуантүрлілігі.

ru. Разнообразие организмов, используемых в сельском хозяйстве, и связанных с ними диких видов.

en. The diversity of crops, livestock, associated microorganisms and wild species that support agricultural systems.

261. Bioaluantürlılık / Биоразнообразие / Biodiversity

kk. Тірі организмдердің барлық деңгейдегі алуантүрлілігі — түр ішіндегі гендерден бастап түрлер мен тұтас экожүйелерге дейін.

ru. Разнообразие живых организмов на генетическом, видовом и экосистемном уровнях.

en. The diversity of living organisms at genetic, species and ecosystem levels.

262. Genetikalyq aluantürhlik / Генетическое разнообразие / Genetic diversity

kk. Түр ішіндегі тұқым қуалайтын белгілердің алуантүрлілігі; ол түрдің бейімделу қабілетін қамтамасыз етеді.

ru. Разнообразие наследственных признаков внутри вида, обеспечивающее его приспособляемость.

en. Variation in genes and heritable traits within and among populations of a species, supporting evolutionary potential and adaptation.

263. Defaunizasia / Дефаунизация / Defaunation

kk. Жануарлардың жойылып кетуі салдарынан қауымдастықтардың кедейленуі.

ru. Обеднение сообществ вследствие исчезновения из них животных.

en. The loss or severe decline of animal populations and species from ecological communities.

264. Türlerdiñ moldyğy / Обилие вида / Species abundance

kk. Қауымдастықта немесе телімде әрбір түрге жататын дарактардың саны.

ru. Число особей данного вида в сообществе, пробе или

на определённом участке.

en. The number of individuals of a particular species in a community, sample or defined area.

265. Bioaluantürlılık oşaǵy / Очаг биоразнообразия / Biodiversity hotspot

kk. Тек сол жерде кездесетін сирек түрлердің өте жоғары шоғырлануы бар және жойылу қаупі төнген аумақ.

ru. Территория с исключительно высоким числом эндемичных видов, испытывающая значительную утрату естественных местообитаний.

en. An area with exceptionally high endemism that has experienced substantial loss of natural habitat.

266. Populäsia tyǵyzdyǵy / Плотность популяции / Population density

kk. Түр дарақтарының алып жатқан аумақ ауданының немесе көлемінің бірлігіне шаққандағы саны.

ru. Число особей вида на единицу площади или объёма занимаемой территории.

en. The number of individuals of a species per unit of area or volume of the territory it occupies.

267. Populäsialyq tolqyndar / Популяционные волны / Population fluctuations

kk. Популяция санының уақыт бойынша заңды түрде ауы-

тқуы.

ru. Закономерные колебания численности популяции во времени.

en. The regular fluctuations in the size of a population over time.

268. Populäsia / Популяция / Population

kk. Бір аумақта тіршілік етіп, өзара еркін шағылыса алатын бір түр дарақтарының жиынтығы.

ru. Совокупность особей одного вида, обитающих на общей территории, потенциально скрещивающихся между собой и имеющих общий генофонд.

en. A group of individuals of the same species occupying a common area, potentially interbreeding and sharing a gene pool.

269. Bioaluantürlılıktıñ joǵaluy / Утрата биоразнообразия / Biodiversity loss

kk. Адам әсерінен түрлер санының азаюы және олардың генетикалық алуантүрлілігінің кедейленуі.

ru. Сокращение числа видов и обеднение их генетического разнообразия под воздействием человека.

en. The decline in the number of species and the impoverishment of their genetic diversity under human impact.

270. Populäsianıyñ tiımdı mölşeri / Эффективный размер популяции / Effective population size

kk. Көбеюге нақты қатысып, гендерін ұрпаққа беретін популяция дарақтарының саны.

ru. Размер идеализированной популяции, в которой генетический дрейф или скорость инбридинга соответствуют наблюдаемым в реальной популяции.

en. The size of an idealised population that would experience the same rate of genetic drift or inbreeding as the actual population.

XI. Organizmderdiñ özara qatynastary / Взаимоотношения организмов / Interactions Between Organisms

271. Allelopatia / Аллелопатия / Allelopathy

kk. Өсімдіктердің ортаға бөлетін заттары арқылы бір-біріне химиялық әсер етуі.

ru. Химическое влияние растений друг на друга через выделяемые в среду вещества.

en. The chemical effects of one plant on another through biologically active compounds released into the environment.

272. Amensalizm / Аменсализм / Amensalism

kk. Екі түр арасындағы қатынас — бір түр тежеледі, ал екінші түрге бұл қатынас әсер етпейді.

ru. Отношения двух видов, при которых один угнетается, а второй остаётся безразличным.

en. An interaction in which one species is harmed or inhibited while the other is essentially unaffected.

273. Gildia / Гильдия / Guild

kk. Бір ресурсты ұқсас жолмен пайдаланатын қауымда-

стық түрлерінің тобы.

ru. Группа видов сообщества, сходно использующих один и тот же ресурс.

en. A group of species in a community that exploit the same class of resources in a similar way.

274. Kommensalizm / Комменсализм / Commensalism

kk. Екі түрдің бірге тіршілік етуі — бір түр пайда көреді, ал екіншісіне пайда да, зиян да келмейді.

ru. Сожительство двух видов, при котором одному польза, а другому ни вреда, ни пользы.

en. An interaction in which one species benefits while the other is neither significantly helped nor harmed.

275. Bäskelestik / Конкуренция / Competition

kk. Организмдердің қорек, жарық, ылғал және кеңістік сияқты ортақ шектеулі ресурстар үшін күресі.

ru. Борьба организмов за общие ограниченные ресурсы — пищу, свет, влагу, пространство.

en. The struggle of organisms for shared limited resources — food, light, moisture, and space.

276. Mutualizm / Мутуализм / Mutualism

kk. Қатысушы екі түрге де пайдалы симбиоз түрі.

ru. Взаимодействие между видами, при котором оба участника получают пользу.

en. An interaction between species in which both partners benefit.

277. Neitralizm / Нейтрализм / Neutralism

kk. Бірге тіршілік ететін түрлердің бір-біріне байқалатын тікелей әсерінің болмауы.

ru. Отсутствие заметного прямого влияния совместно живущих видов друг на друга.

en. A theoretical interaction in which coexisting species have no measurable direct effect on one another.

278. Parazitizm / Паразитизм / Parasitism

kk. Бір организм екіншісінің есебінен тіршілік етіп, оған зиян келтіретін бірге тіршілік ету түрі.

ru. Сожительство, при котором один организм живёт за счёт другого, нанося ему вред.

en. A coexistence in which one organism lives at the expense of another, causing it harm.

279. Simbioz / Симбиоз / Symbiosis

kk. Әртүрлі екі түр организмдерінің тығыз және ұзақ уақыт бірге тіршілік етуі.

ru. Тесное и длительное взаимодействие организмов разных видов, которое может быть взаимовыгодным, нейтральным для одного участника или паразитическим.

en. A close and persistent interaction between organisms

of different species that may be mutualistic, commensal or parasitic.

280. Forezia / Форезия / Phoresy

kk. Бір түр дарақтарының екінші түр арқылы, оның есебінен қоректенбестен, таралу мақсатында тасымалдануы.

ru. Перенос особей одного вида другим ради расселения, без питания за его счёт.

en. The transport of one organism by another for dispersal, without the transported organism feeding on the carrier.

281. Jyrtqystyq / Хищничество / Predation

kk. Бір түр организмдерінің екінші түрдің тірі дарақтарын аулап, жеуіне негізделген қоректену тәсілі.

ru. Способ питания, при котором организмы одного вида добывают и поедают живых особей другого.

en. A mode of feeding in which organisms of one species catch and eat living individuals of another.

XII. Ösımdık jımylgısy jäne topyraq / Растительность и почва / Vegetation and Soil

282. Abiotıkalyq faktorlar / Абиотические факторы / Abiotic factors

kk. Жансыз табиғаттың организмдерге әсер ететін жарық, жылу, ылғал, жел, топырақ пен ауа құрамы сияқты факторлары.

ru. Физические и химические компоненты неживой среды, влияющие на организмы, включая свет, температуру, влагу, ветер и состав почвы и воздуха.

en. The physical and chemical components of the non-living environment that affect organisms, including light, temperature, moisture, wind, and soil and air composition.

283. Aborigendı türler / Аборигенные виды / Native species

kk. Осы аумақта пайда болған немесе адамның қатысуынсыз табиғи жолмен таралған өсімдік не жануар түрлері.

ru. Виды растений или животных, возникшие на данной территории или расселившиеся на ней естественным путём, без участия человека.

en. Species that originated in an area or reached it through

natural dispersal without human introduction.

284. Adventivti türler / Адвентивные виды / Adventive species

kk. Адамның әрекетімен немесе табиғи жолмен сырттан әкелініп, бұрын бұл жерде болмаған өсімдік түрлері.

ru. Виды растений, занесённые в местность извне человеком или природными путями и ранее здесь отсутствовавшие.

en. Non-native plant species that have arrived from outside an area through human activity or natural dispersal and were previously absent there.

285. Biotikalyq faktorlar / Биотические факторы / Biotic factors

kk. Басқа тірі организмдердің тіршілік әрекетінен туындайтын қоректену, тозаңдандыру және бәсекелестік сияқты әсерлер.

ru. Воздействия на организм, обусловленные жизнедеятельностью других живых организмов, — поедание, опыление, конкуренция.

en. Effects on an organism arising from the activities of other organisms, including herbivory, pollination, parasitism and competition.

286. Įntroduksia / Интродукция / Introduction

kk. Өсімдік немесе жануар түрін табиғи таралу аймағы-

нан тыс жаңа аумаққа көшіру.

ru. Перенос вида растений или животных за пределы его естественного ареала на новую территорию.

en. The deliberate or accidental movement of a species beyond its natural range into a new area.

287. Meken etu orny / Местообитание / Habitat

kk. Популяция немесе түр тіршілік ететін белгілі жағдайлары бар орта телімі.

ru. Участок среды с определёнными условиями, где живёт популяция или вид.

en. An area of the environment with particular conditions where a population or species lives.

288. Naturalizasia / Натурализация / Naturalization

kk. Әкелінген түрдің жаңа жерде орнығып, жергілікті флораға немесе фаунаға енуі.

ru. Устойчивое закрепление интродуцированного или занесённого вида в новой местности с образованием самоподдерживающейся популяции.

en. The establishment of an introduced species in a new area as a self-sustaining population.

289. Pioneer türler / Пионерные виды / Pioneer species

kk. Жалаңаш немесе бұзылған телімдерді алғаш игеріп, басқа түрлер үшін топырақ жағдайын дайындайтын өсімдік-

тер.

ru. Растения, первыми осваивающие голые или нарушенные участки и подготавливающие почву для других видов.

en. Species that are among the first to colonise bare or disturbed sites and initiate ecological succession.

290. Plakor / Плакор / Plakor (zonal upland)

kk. Табиғи аймаққа тән, ылғал артық та, кем де емес жағдайлары бар тегіс суайрық телімі.

ru. Выровненный водораздельный участок с типичными для природной зоны условиями, без избытка или недостатка увлажнения.

en. A level, well-drained watershed site with zonal soil and vegetation and neither excessive nor deficient moisture.

291. Ösimdik formasiyası / Растительная формация / Plant formation

kk. Басым түрі бойынша ажыратылатын өсімдік жамылғысының ірі бірлігі, мысалы қарағайлы ормандар немесе бозды далалар.

ru. Крупная единица растительности, выделяемая по господствующему виду, — сосновые леса, ковыльные степи.

en. A major vegetation unit characterised by a dominant growth form or edifier species, such as pine forest or feather-grass steppe.

292. Ösımdık jamyılgysy / Растительность / Vegetation

kk. Белгілі бір аумақты алып жатқан барлық өсімдік қауымдастықтарының жиынтығы.

ru. Совокупность всех растительных сообществ, покрывающих определённую территорию.

en. The collective plant communities covering a particular area.

293. Stasia / Стация / Functional habitat site (station)

kk. Жануарлардың белгілі бір түрі қоректену, көбею, тынығу немесе қыстау сияқты тіршілік циклінің нақты кезеңіне қызметі үшін пайдаланатын жағдайлары бар телім.

ru. Участок с условиями, используемый определённым видом животных для конкретного этапа или функции жизненного цикла — кормления, размножения, отдыха или зимовки.

en. A site used by a particular animal species for a specific life-cycle function, such as feeding, breeding, resting or overwintering.

294. Flora / Флора / Flora

kk. Белгілі бір аумақта тарихи қалыптасқан өсімдік түрлерінің құрамы.

ru. Исторически сложившийся состав видов растений определённой территории.

en. The historically formed composition of plant species in a

particular region.

295. Edafon / Эдафон / Edaphon

kk. Топырақта тіршілік ететін бактериялар мен саңырауқұлақтардан бастап құрттар мен жәндіктерге дейінгі барлық организмдер жиынтығы.

ru. Совокупность всех живых организмов, обитающих в почве, — от бактерий и грибов до червей и насекомых.

en. The community of organisms living in soil, from bacteria and fungi to protozoa, worms and arthropods.

296. Ekobiomorfa / Экобиоморфа / Ecobiomorph (life form)

kk. Организмнің ортаға бейімделуін білдіретін ағаш, бұта немесе шөп сияқты тіршілік формасы.

ru. Жизненная форма организма — дерево, кустарник, трава — как выражение его приспособления к среде.

en. The life form of an organism — such as a tree, shrub or herb — considered as an expression of adaptation to environmental conditions.

297. Ekotip / Экотип / Ecotype

kk. Түрдің нақты жергілікті мекен ету жағдайларына тұқым қуалай бейімделген дарактар тобы.

ru. Генетически отличимая внутривидовая группа или популяция, адаптированная к конкретным местным условиям.

en. A genetically distinct group or population within a species adapted to particular local environmental conditions.

XIII. Bioindikasia jäne ortany bağalau / Биоиндикация и оценка среды / Bioindication and Environmental Assessment

298. Bioakkumuläsia / Биоаккумуляция / Bioaccumulation

kk. Қоршаған ортадан тағаммен, сумен және ауамен түсетін заттардың организм денесінде жиналуы.

ru. Накопление в теле организма веществ, поступающих из среды с пищей, водой и воздухом.

en. The accumulation of a substance in an organism when uptake from food, water or air exceeds elimination.

299. Bioindikatorlar / Биоиндикаторы / Bioindicators

kk. Болуы мен күйіне қарап қоршаған орта сапасы бағаланатын организм түрлері.

ru. Виды организмов, по присутствию и состоянию которых судят о качестве окружающей среды.

en. Organisms or biological responses whose presence, abundance or condition is used to assess environmental quality.

300. Bioindikasia / Биоиндикация / Bioindication

kk. Ортаның күйін онда тіршілік ететін организмдердің реакциясы, жағдайы және түрлік құрамы бойынша бағалау.

ru. Оценка состояния среды по реакции, состоянию и составу обитающих в ней живых организмов.

en. The assessment of environmental conditions using the responses, condition, composition or distribution of living organisms.

301. Biotestileu / Биотестирование / Bioassay (biological testing)

kk. Бақыланатын зертханалық жағдайда арнайы таңдалған тест-организмдердің жауабы бойынша ортаның сапасын немесе уыттылығын бағалау.

ru. Оценка качества среды по отклику специально отобранных тест-организмов в лабораторных условиях.

en. The assessment of environmental quality or toxicity from the response of selected test organisms under controlled conditions.

302. Stenobionttar / Стенобионты / Stenobionts

kk. Орта жағдайларының тар ауқымында ғана тіршілік етіп, олардың өзгеруіне сезімтал түрлер.

ru. Виды, существующие лишь в узком диапазоне условий среды и чувствительные к их изменениям.

en. Species able to survive only within a narrow range of environmental conditions and therefore sensitive to change.

303. Evribionttar / Эврибионты / Eurybionts

kk. Орта жағдайларының кең ауқымына төзетін және сондықтан кең таралған түрлер.

ru. Виды, переносящие широкий диапазон условий среды и потому широко распространённые.

en. Species able to tolerate a broad range of environmental conditions and therefore often widely distributed.

304. Evtrofikasia / Эвтрофикация / Eutrophication

kk. Су айдынының қоректік заттармен шамадан тыс баюы; ол балдырлардың қарқынды өсуіне, оттегі тапшылығына және экожүйенің бұзылуына әкеледі.

ru. Переобогащение водоёма питательными веществами, ведущее к бурному росту водорослей, нехватке кислорода и расстройству его экосистемы.

en. The enrichment of a water body with nutrients, often causing excessive algal growth, oxygen depletion and disruption of the aquatic ecosystem.

305. Ekologialyq valenttilik / Экологическая валентность / Ecological valence (tolerance range)

kk. Түр тіршілік ете алатын орта жағдайларының ауқымы.

ru. Диапазон условий среды, в пределах которого вид способен существовать.

en. The range of environmental conditions within which a

species can survive and reproduce.

XIV. Agroekojüieler jäne tabiğatty qorğau / Агроэкосистемы и охрана природы / Agroecosystems and Nature Conservation

306. Agrobiosenoz / Агробиоценоз / Agrobiocenosis

kk. Егістік, бақ және жайылым сияқты ауыл шаруашылығы жерлеріндегі организмдер қауымдастығы.

ru. Сообщество организмов сельскохозяйственных угодий — полей, садов, пастбищ.

en. The community of organisms inhabiting agricultural land such as fields, orchards and pastures.

307. Agrofitosenoz / Агрофитоценоз / Agrophytocenosis

kk. Агроценоздың өсімдік бөлігі — өңделетін телімдегі мәдени және арамшөп өсімдіктерінің жиынтығы.

ru. Растительная часть агроценоза — совокупность культурных и сорных растений возделываемого участка.

en. The plant component of an agrocoenosis, including cultivated plants and associated weeds in a managed site.

308. Agrosenoz / Агроценоз / Agrocenosis

kk. Дақыл өсіру кезінде адам жасайтын және қолдап отыратын жасанды организмдер қауымдастығы.

ru. Искусственное сообщество организмов, создаваемое и поддерживаемое человеком при возделывании культур.

en. A community of organisms created and maintained by people through the cultivation of crops.

309. Agroekojüie / Агроэкосистема / Agroecosystem

kk. Ауыл шаруашылығы өнімін алу үшін адам жасайтын егістік, бақ немесе көкөніс алқабы сияқты экожүйе.

ru. Экосистема, создаваемая человеком ради сельскохозяйственной продукции, — поле, сад, огород.

en. An ecosystem managed by people to produce agricultural goods, such as a field, orchard or vegetable garden.

310. Biosferalyq rezervat / Биосферный резерват / Biosphere reserve

kk. Экожүйелерді сақтауды тұрақты дамумен, ғылыми зерттеулермен, мониторингпен және экологиялық ағартумен ұштастыратын қорғалатын аумақ.

ru. Охраняемая территория, в которой сохранение экосистем сочетается с устойчивым развитием, научными исследованиями, наблюдением и экологическим просвещением.

en. A protected area that combines ecosystem conservation with sustainable development, research, monitoring and environmental education.

311. Biosferalyq rezervattardyń dúniejüzılik jelısı / Всемирная сеть биосферных резерватов / World Network of Biosphere Reserves

kk. ЮНЕСКО-ның «Адам және биосфера» бағдарламасына кіретін халықаралық қорғалатын аумақтар жүйесі.

ru. Международная система охраняемых территорий программы ЮНЕСКО «Человек и биосфера».

en. The international network of sites recognised under UNESCO's Man and the Biosphere Programme.

312. Jabaıy tabıǵat / Дикая природа / Wilderness

kk. Адамның шаруашылық әрекетімен өзгертілмеген тірі организмдер мен аумақтар.

ru. Природные территории и живые организмы, не подвергшиеся существенному преобразованию хозяйственной деятельностью человека.

en. Natural areas and living organisms not substantially transformed by human land use or other activities.

313. Biologialyq aluantürlılık turaly konvensia / Конвенция о биологическом разнообразии / Convention on Biological Diversity

kk. Биологиялық алуантүрлілікті сақтау, оның құрамбөліктерін тұрақты пайдалану және генетикалық ресурстардан алынатын пайданы әділ бөлу туралы халықаралық шарт.

ru. Международный договор о сохранении биологического разнообразия, устойчивом использовании его компонентов и справедливом распределении выгод от генетических ресурсов.

en. An international treaty on the conservation of biological diversity, the sustainable use of its components and the fair sharing of benefits arising from genetic resources.

314. Ölü sürek / Мёртвая древесина / Deadwood

kk. Ормандағы биоалуантүрлілік пен заттар айналымы үшін маңызды қураған діндер мен ағаш бұтақтары.

ru. Отмершие стволы и ветви деревьев — важная опора биоразнообразия и круговорота веществ в лесу.

en. Dead standing or fallen trunks, branches and other woody material that support biodiversity, nutrient cycling and habitat formation in forests.

315. Organikalyq ауыл шаруашылығы / Органическое сельское хозяйство / Organic farming

kk. Синтетикалық тыңайтқыштар мен химиялық пестицидтерді қолданбай, табиғи әдістерге сүйенетін ауыл шаруашылығы.

ru. Система ведения сельского хозяйства, основанная на экологических процессах и ограничивающая применение синтетических удобрений и пестицидов.

en. A farming system based on ecological processes and

restricted use of synthetic fertilisers and pesticides.

316. Qorǵalatyn tabiǵı aumaq / Охраняемая природная территория / Protected natural area

kk. Табиғатын сақтау үшін ерекше пайдалану режимі белгіленген қорық, ұлттық парк немесе қорықша сияқты аумақ.

ru. Географически определённая территория, управляемая в специальном режиме для долгосрочного сохранения природы и связанных с ней ценностей.

en. A clearly defined geographical area managed under a special regime for the long-term conservation of nature and associated values.

317. Tabiǵı landşaft / Природный ландшафт / Natural landscape

kk. Адамның шаруашылық әрекетімен өзгертілмеген немесе аз ғана өзгертілген аумақ.

ru. Территория, не изменённая или лишь слабо изменённая хозяйственной деятельностью человека.

en. A territory unchanged or only slightly changed by human economic activity.

318. Ekologialyq iz / Экологический след / Ecological footprint

kk. Адамды ресурстармен қамтамасыз етуге қажет аумақ ауданы арқылы көрсетілетін оның табиғатқа түсіретін қысы-

мының өлшемі.

ru. Показатель потребления человеком природных ресурсов, выраженный площадью биологически продуктивных земель и акваторий, необходимых для производства ресурсов и поглощения отходов.

en. A measure of human demand on nature expressed as the biologically productive land and water area needed to provide resources and absorb wastes.

XV. Eldı mekenderdı kögaldandyru (normativтік ūğymdar) /

Озеленение населённых пунктов (нормативные понятия) / Urban Greening (Regulatory Concepts)

**319. Jasyl ekpelerdiń jersinu aktısı / Акт приживаемо-
сти зелёных насаждений / Plant establishment certificate**

kk. Отырғызылған өсімдіктерді күтіп-баптау мерзімі аяқталғаннан кейін олардың жай-күйі мен жерсінуін тіркейтін құжат.

ru. Документ, фиксирующий состояние высаженных растений по завершении срока ухода за ними.

en. A document recording the condition and survival of planted vegetation at the end of the prescribed maintenance period.

320. Abattandyru / Благоустройство / Urban improvement and landscaping

kk. Қала ортасын жайлы, қауіпсіз және денсаулыққа қолайлы етуге бағытталған, көгалдандыруды, шуды азайтуды және ластанудан қорғауды қамтитын жұмыстар мен қызметтер кешені.

ru. Комплекс работ и услуг по созданию комфортной, безопасной и благоприятной городской среды, включая озеленение, снижение шума и защиту от загрязнения.

en. A set of works and services intended to create a comfortable, safe and healthy urban environment, including greening, noise reduction and pollution control.

321. Amalsyz kesu / Вынужденная вырубка / Emergency tree removal

kk. Аварияны жою кезінде немесе ағаштар адамдарға не мүлікке қауіп төндірген жағдайда алдын ала келісусіз ағаштарды алып тастау.

ru. Удаление деревьев без предварительного согласования при ликвидации аварий, когда деревья угрожают людям или имуществу.

en. Tree removal without prior approval during emergency response when trees pose an immediate threat to people or property.

322. Aғаштарды kesu / Вырубка деревьев / Authorised tree removal

kk. Уәкілетті жергілікті органның рұқсаты бойынша ағаштарды алып тастау.

ru. Удаление деревьев на основании разрешения уполномоченного органа местной власти.

en. The removal of trees under a permit issued by the

authorised local authority.

323. Dendrologialyq jospar / Дендрологический план / Dendrological plan

kk. Бар және отырғызылуы жоспарланған өсімдіктердің саны мен түрлік құрамы көрсетілген екпелерді орналастыру сызбасы.

ru. Схема размещения насаждений с указанием количества и видового состава существующих и планируемых растений.

en. A planting plan showing the location, number and species composition of existing and proposed vegetation.

324. Tiri qorşau / Живая изгородь / Hedge

kk. Қырқуға келетін, қоршау немесе қорғаныш жолағы қызметін атқаратын бұталардың тығыз сызықтық екпесі.

ru. Плотная линейная посадка кустарников, поддающаяся стрижке и служащая оградой или защитной полосой.

en. A dense linear planting of shrubs that can be trimmed and serves as a fence or protective strip.

325. Jasyл екпeler / Зелёные насаждения / Urban vegetation (green plantings)

kk. Елді мекенде қорғаныш, санитариялық, әлеуметтік және эстетикалық қызмет атқаратын ағаш, бұта және шөптесін өсімдіктер екпелері.

ru. Посадки деревьев, кустарников и трав в населённом пункте, выполняющие защитные, санитарные, социальные и эстетические функции.

en. Trees, shrubs and herbaceous vegetation in a settlement that perform protective, sanitary, social and aesthetic functions.

326. Jasył alqar / Зелёный массив / Large green area

kk. Ауданы кемінде 0,125 гектар, түрлік құрамы кез келген, кемінде 50 ағашы бар көгалдандырылған телім.

ru. Озеленённый участок не менее 0,125 га, на котором насчитывается не менее 50 деревьев любого видового состава.

en. A green area of at least 0.125 hectares containing at least 50 trees, irrespective of species composition.

327. Eldı mekeniñ jasył qory / Зелёный фонд населённого пункта / Municipal green-space system

kk. Елді мекен шегінде рекреациялық, орта қалыптастырушы және санитариялық-қорғаныш қызмет атқаратын барлық жасыл екпелер жүйесі.

ru. Вся система зелёных насаждений в границах населённого пункта, несущая рекреационную, средообразующую и санитарно-защитную роль.

en. The complete system of green spaces within a settlement, providing recreational, environmental-regulating and sanitary-protective functions.

328. Jalpyǵa ortaǵ paidalanylatyn jerler / Земли общего пользования / Public land

kk. Аландар, көшелер, жолдар, саябақтар, гүлбақтар, бульварлар мен су айдындары орналасқан және баршаға қолжетімді жерлер.

ru. Земли под площадями, улицами, дорогами, парками, скверами, бульварами и водоёмами, доступные всем.

en. Land occupied by squares, streets, roads, parks, public gardens, boulevards and water bodies and accessible to the public.

329. Jasył ekpelerdi tügendeu (tal basyn sanau) / Инвентаризация зелёных насаждений (подеревный перечёт) / Inventory of urban vegetation (tree-by-tree survey)

kk. Көгалдандыру объектілерінің сипаттамаларын тіркеп, әрбір ағашты немесе екпені жоспарға түсіру арқылы жүргізілетін даналап есепке алу.

ru. Поштучный учёт объектов озеленения с описанием их характеристик и нанесением каждого на план.

en. An itemised survey of green-space assets in which the characteristics of each object are recorded and each tree or planting is mapped.

330. Ötemdik otyrǵyzu / Компенсационная посадка / Compensatory planting

kk. Кесілген ағаштардың орнына дендрологиялық жоспарда белгіленген телімдерге жаңа өсімдіктер отырғызу.

ru. Посадка новых растений взамен вырубленных на участках, определённых дендрологическим планом.

en. The planting of new trees or other vegetation to compensate for vegetation removed from sites specified in the dendrological plan.

331. Jasył ekpelerdī ötemdik qalpyna keltiru / Компенсационное восстановление зелёных насаждений / Compensatory restoration of urban vegetation

kk. Кесілген немесе өзге де рұқсат етілген жұмыстар кезінде жойылған өсімдіктердің орнына жасыл екпелерді міндетті түрде отырғызу немесе қалпына келтіру.

ru. Обязательное воспроизводство насаждений взамен вырубленных.

en. The mandatory replacement or restoration of vegetation removed through felling or other authorised works.

332. Ūşarbasty qyrqu (krondau) / Кронирование / Crown pruning

kk. Ағаштарға күтім жасау және олардың сыртқы пішінін қалыптастыру мақсатында ұшарбасын қырку.

ru. Обрезка кроны деревьев при уходе за ними и формировании их облика.

en. Pruning the crown of a tree as part of maintenance and

the formation of its desired shape.

333. Jasył ekpelerdi orman-patologialyq zertteu / Лесо-патологическое обследование зелёных насаждений / Tree-health survey of urban vegetation

kk. Екпелерде зиянкестер мен аурулардың, сондай-ақ діңде, тамыр жүйесінде және ұшарбаста саңырауқұлақ зақымдарының бар-жоғын анықтау.

ru. Проверка насаждений на вредителей, болезни и грибковые поражения ствола, корней и кроны.

en. An inspection of trees and plantings for pests, diseases and fungal damage affecting trunks, roots or crowns.

334. Jasył ekpeler monitoringı / Мониторинг зелёных насаждений / Monitoring of green plantings

kk. Жасыл екпелерді күтіп-ұстау барысында олардың жай-күйін жүйелі түрде бақылау.

ru. Систематическое наблюдение за состоянием насаждений в ходе их содержания.

en. Systematic observation and recording of the condition of urban vegetation during maintenance.

335. Zañsyz aǵaş kesu / Незаконная вырубка / Unauthorised tree removal

kk. Уәкілетті органның рұқсатынсыз ағаштарды алып тастау.

ru. Удаление деревьев без разрешения уполномоченного органа.

en. The removal of trees without permission from the authorised authority.

336. Kögaldandyrylğan aumaqtar / Озеленённые территории / Green areas

kk. Табиғи өсімдіктері немесе жасанды саябақ-бақ объектілері, гүлбақтар, көгалдар мен гүлзарлар орналасқан телімдер.

ru. Участки с естественной растительностью или с искусственными садово-парковыми объектами, скверами, газонами, цветниками.

en. Areas containing natural vegetation or designed green-space features such as parks, public gardens, lawns and flower beds.

337. Jasartu / Омолаживание / Tree rejuvenation

kk. Ескі ағаштың өсуін жаңарту үшін ірі бұтақтарын қатты қысқартып, ұшарбасын сирету.

ru. Сильное укорачивание крупных ветвей и прореживание кроны старого дерева ради обновления его роста.

en. Severe shortening of major branches and thinning of the crown of an ageing tree to stimulate renewed growth.

338. Jasartatyn qyrqu / Омолаживающая обрезка /

Rejuvenation pruning

kk. Өсімдік биологиясын ескере отырып және ірі қаңқа-лық бұтақтарды сақтай отырып орындалатын ұшарбас қыркуы.

ru. Обрезка кроны с сохранением крупных скелетных ветвей, выполняемая с учётом биологии растения.

en. Crown pruning that retains major scaffold branches and is carried out with regard to the biology and regenerative capacity of the plant.

339. Kögaldandyru üiymy / Организация по озеленению / Greening contractor

kk. Шарт бойынша жалпыға ортақ пайдаланылатын жасыл екпелерді жасау, күтіп-ұстау және күтіп-баптау жұмыстарын орындайтын тұлға немесе ұйым.

ru. Лицо, выполняющее по договору работы по озеленению, содержанию и уходу за насаждениями общего пользования.

en. A person or organisation contracted to carry out greening, maintenance and care of vegetation in public areas.

340. Aǵaŭtar men jasyl екpelerdi qaita otyrǵyzu / Пересадка деревьев и зелёных насаждений / Transplanting of trees and green plantings

kk. Өсімдіктердің тіршілікке қабілеттілігін сақтай отырып, оларды уәкілетті орган көрсеткен телімдерге көшіру.

ru. Перенос растений на указанные уполномоченным органом участки с сохранением их жизнеспособности.

en. Moving trees or other plants to sites designated by the authorised authority while preserving their viability.

341. Ötemdik otyrǵyzu jospary / План компенсационной посадки / Compensatory planting plan

kk. Кесілген ағаштардың орнына отырғызылатын өсімдіктердің саны, түрі, көлемі және отырғызу мерзімі көрсетілген жоспар.

ru. План посадок взамен вырубленных деревьев с указанием их числа, пород, объёма и сроков.

en. A plan for replacement planting after tree removal, stating the number, species, scope and timing of the plantings.

342. Jersinu / Приживаемость / Plant establishment and survival

kk. Отырғызылған өсімдіктердің белгіленген күтім мерзімі ішінде ойдағыдай тамырланып, тіршілігін жалғастыруы.

ru. Укоренение и выживание высаженных растений в течение установленного срока ухода.

en. The successful rooting and survival of planted vegetation during the prescribed maintenance period.

343. Dıñ mañy şeñberı / Приствольный круг / Tree pit (unpaved tree surround)

kk. Дің айналасында тамырларға су мен ауа жетуі үшін жабын төселмей қалдырылатын ашық топырақ телімі.

ru. Открытый незамощённый участок почвы вокруг ствола, оставляемый при мощении для доступа воды и воздуха к корням.

en. An open, unpaved area of soil around a tree trunk left within paving to allow water and air to reach the roots.

344. Kütım jūmystary / Работы по уходу / Vegetation maintenance work

kk. Жасыл екпелердің топырағы мен өсімдіктерін күту — қоректендіру, суару, қопсыту және санитариялық-профилактикалық шаралар.

ru. Уход за почвой и растениями насаждений — подкормка, полив, рыхление, санитарно-профилактические мероприятия.

en. Care of the soil and vegetation, including fertilisation, watering, soil loosening and sanitary or preventive measures.

345. Jasyl ekpeler tızılımı / Реестр зелёных насаждений / Urban vegetation register

kk. Елді мекендегі жасыл екпелердің типтері, түрлік құрамы, ауданы, жай-күйі және орналасуы туралы деректер жиынтығы.

ru. Свод сведений о типах, видовом составе, площади, состоянии и расположении насаждений населённого пункта.

en. A consolidated record of the types, species composition, area, condition and location of vegetation within a settlement.

346. Rekreasialyq aймаq / Рекреационная зона / Recreational zone

kk. Халықтың демалуына арналған жалпыға ортақ пайдаланылатын аумақ.

ru. Территория общего пользования, предназначенная для отдыха населения.

en. A publicly accessible area intended for leisure and recreation.

347. Sanitarialyq kesu / Санитарная вырубка / Sanitary felling

kk. Екпелерді сауықтыру мақсатында ауру, зақымданған, қурай бастаған және қураған ағаштарды алып тастау.

ru. Удаление больных, повреждённых, усыхающих и сухостойных деревьев ради оздоровления насаждений.

en. The removal of diseased, damaged, declining or dead-standing trees to protect and improve the condition of a tree stand or planting.

348. Sanitarialyq qyrqu / Санитарная обрезка / Sanitary pruning

kk. Авариялық жағдай туғызуы мүмкін ауру, қураған және зақымданған бұтақтарды алып тастау.

ru. Удаление больных, сухих и повреждённых ветвей, способных создать аварийную ситуацию.

en. The removal of diseased, dead or damaged branches that may endanger people, property or the tree itself.

349. Sanitaryq-qorǵanyş aimaǵy / Санитарно-защитная зона / Sanitary protection zone

kk. Тұрғындарды қорғау үшін өнеркәсіптік және өзге объектілерді тұрғын үй құрылысы аумағынан бөліп тұратын аумақ.

ru. Территория, отделяющая промышленные и иные объекты от жилой застройки для защиты жителей.

en. An area separating industrial or other potentially harmful facilities from residential development in order to protect residents.

350. Jasyl ekpelerdiń sanitarialyq-qorǵanyş qyzmeti / Санитарно-защитная функция насаждений / Protective and sanitary function of vegetation

kk. Жасыл екпелердің орта мен адамдарды ластанудан, шудан және өзге зиянды әсерлерден қорғау қабілеті.

ru. Способность насаждений защищать среду и людей от загрязнения, шума и вредных воздействий.

en. The capacity of vegetation to protect people and the environment from pollution, noise and other harmful effects.

351. Jasył ekpelerdi jasau, kütip-üstau jäne qorğau / Создание, содержание и защита зелёных насаждений / Establishment, maintenance and protection of urban vegetation

kk. Жасыл екпелерді жасауға, сақтауға және қайта өсіруге бағытталған құқықтық, әкімшілік, ұйымдастырушылық және экономикалық шаралар жүйесі.

ru. Система правовых, организационных и экономических мер по созданию, сохранению и воспроизводству насаждений.

en. A system of legal, organisational and economic measures for establishing, conserving, maintaining and replacing urban vegetation.

352. Jasył ekpelerdi saqtau / Сохранение зелёных насаждений / Conservation of urban vegetation

kk. Абаттандыру немесе құрылыс жүргізілетін аумақтағы құнды өсімдіктерді сақтауға арналған шаралар.

ru. Меры по сохранению ценных растений, попадающих в зону благоустройства и строительства.

en. Measures to preserve valuable plants and trees located within areas affected by landscaping, urban improvement or construction work.

353. Jasył ekpelerdiń orta qalyptastyruşy qyzmeti / Среодообразующая функция насаждений / Environmental-

regulating function of vegetation

kk. Жасыл екпелердің ауаны тазарту, көлеңке беру, ылғалдылық пен температураны реттеу арқылы қолайлы орта қалыптастыру қабілеті.

ru. Способность насаждений создавать благоприятную среду — очищать воздух, давать тень, регулировать влажность.

en. The capacity of vegetation to create favourable environmental conditions by purifying air, providing shade and regulating humidity and temperature.

354. Jasył ekpelerdi joıu / Уничтожение зелёных насаждений / Destruction of urban vegetation

kk. Жасыл екпелердің қурап, өлуіне әкелген зақымдау.

ru. Повреждение насаждений, повлёкшее их гибель.

en. Damage to trees or other vegetation that results in their death.

355. Ūşarbasty qalyptastyru / Формирование кроны / Crown shaping

kk. Ағашқа қажетті пішін беру және оны жасарту үшін бұтақтар мен өркендерді қырку.

ru. Обрезка ветвей и побегов ради придания дереву нужной формы и его омоложения.

en. Pruning branches and shoots to give a tree the required form, maintain structural safety and, where appropriate,

stimulate renewal.

XVI. Antropogendik biosenologia (avtorlyq jäne sabaqtas üğymdar) / Антропогенная биоценология (авторские и смежные понятия) / Anthropogenic Biocoenology (Original and Related Concepts)

356. Antropobiogeosenoz / Антропобиогеоценоз / Anthropobiogeocenosis

kk. Адам әрекеті нәтижесінде пайда болып, адамның қолдауымен сақталатын биогеоценоз; мұнда организмдер мен ортаның табиғи байланыстарына шаруашылық, мәдени және сауықтыру байланыстары қосылады. Қалалық ортаны «адам — қауымдастық — орта» біртұтас тірі жүйесі ретінде қарастырудың негізгі ұғымы.

ru. Биогеоценоз, возникший и поддерживаемый деятельностью человека, где к природным связям организмов и среды добавлены хозяйственные, культурные и оздоровительные; ключевое понятие для рассмотрения городской среды как единой живой системы «человек — сообщество — среда».

en. A biogeocenosis created or maintained by human

activity in which natural relationships among organisms and their environment are supplemented by economic, cultural and health-related relationships; an original concept for viewing the urban environment as an integrated «human—community—environment» living system.

357. Antropogendik faktor / Антропогенный фактор / Anthropogenic factor

kk. Адамның және оның шаруашылық әрекетінің тірі организмдер мен қоршаған ортаға әсері.

ru. Воздействие человека и его хозяйственной деятельности на живые организмы и среду.

en. The effects of humans and human activities on living organisms and the environment.

358. Biotechnosfera / Биотехносфера / Biotechnosphere

kk. Тірі организмдер қауымдастықтары адам жасаған техникалық жүйелермен тығыз ұштасатын сала.

ru. Область, где живые сообщества организмов тесно переплетены с созданными человеком техническими системами.

en. A sphere in which communities of living organisms are closely integrated with human-made technological systems.

359. Tabiғatpen bailanystan aiyrlylu / Депривация природы / Nature-contact deprivation

kk. Жоғары деңгейде урбандалған ортада адамның тірі табиғатпен тұрақты байланыс жасау мүмкіндігінен айырылуы.

ru. Лишённости человека регулярного контакта с живой природой в условиях большого города.

en. The lack of regular contact with living nature experienced by people in highly urbanised environments.

360. Jasył aymaq / Зелёная зона / Green belt

kk. Қаланың айналасында немесе ішінде қоршаған ортаны қорғау, санитариялық және рекреациялық қызмет атқаратын жасыл екпелер белдеуі.

ru. Пояс зелёных насаждений вокруг города или внутри него, выполняющий средозащитную, санитарную и рекреационную роль.

en. A belt or network of green spaces around or within a city that provides environmental, sanitary and recreational functions.

361. Mädeni biogeosenoz / Культурбиогеоценоз / Cultural biogeocenosis

kk. Адам мақсатты түрде жасап, қолдап отыратын саябақ, бақ, гүлбақ немесе бульвар сияқты биогеоценоз.

ru. Биогеоценоз, целенаправленно созданный и поддерживаемый человеком, — парк, сад, сквер, бульвар.

en. A biogeocoenosis deliberately created and maintained by people, such as a park, garden, public garden or boulevard.

362. Ormansaiabaq / Лесопарк / Forest park

kk. Орман ортасы мен оның қауымдастықтарын сақтай отырып, адамдардың демалуына бейімделген орман алқабы.

ru. Лесной массив, приспособленный для отдыха людей при сохранении лесной среды и её сообществ.

en. A forest area adapted for public recreation while retaining the characteristics and communities of a forest ecosystem.

363. Noobiogeosenoz / Нообиогеоценоз / Noobiogeocenosis

kk. Адам оның ішкі байланыстары туралы ғылыми білімге сүйеніп, саналы түрде жобалайтын биогеоценоз.

ru. Биогеоценоз, сознательно проектируемый человеком с опорой на научное знание о его внутренних связях.

en. A biogeocoenosis deliberately designed by people on the basis of scientific knowledge of its internal ecological relationships.

364. Parsella / Парцелла / Biogeocoenotic parcel

kk. Организмдер құрамы мен орта жағдайлары жағынан біртекті биогеоценоздың ең кіші құрылымдық бөлігі.

ru. Наименьшая структурная часть биогеоценоза, однородная по составу организмов и условиям среды.

en. The smallest structural unit of a biogeocoenosis that is relatively uniform in organism composition and environmental conditions.

**365. Tabiği-antropogendik jüie / Природно-антропо-
генная система / Coupled human—natural system**

kk. Табиғи және адам жасаған құрамбөліктер өзара әрекеттесіп, біртұтас жүйе ретінде қызмет ететін жүйе.

ru. Система, в которой природные и созданные человеком составляющие действуют совместно как единое целое.

en. A system in which natural and human-created components interact and function together as an integrated whole.

**366. Sinantropizasia / Синантропизация /
Synanthropization**

kk. Адам әрекетінің әсерінен қауымдастықтардың адаммен байланысты түрлер басым болатын бағытта қайта құрылуы.

ru. Перестройка сообществ в сторону преобладания связанных с человеком видов под влиянием его деятельности.

en. The transformation of ecological communities towards dominance by species associated with humans and human-modified environments.

**367. Urbobiogeosenoz / Урбобиогеоценоз /
Urbobiogeocenosis**

kk. Орта жағдайлары мен қауымдастық құрамы адам әсерінен қатты өзгерген қала аумағының биогеоценозы.

ru. Биогеоценоз городской территории с сильно изменён-

ными человеком условиями среды и составом сообществ.

en. A biogeocoenosis in an urban area whose environmental conditions and community composition have been strongly modified by human activity.

368. Ekojüienĩ tūraqtylyǵy / Устойчивость экосистемы / Ecosystem stability

kk. Экожүйенің өз құрамы мен қасиеттерін сақтап, сыртқы әсерлерден кейін қалпына келу қабілеті.

ru. Способность экосистемы сохранять свой состав и свойства и восстанавливаться после внешних воздействий.

en. The capacity of an ecosystem to retain its essential composition, structure and functions and to recover after disturbance.

369. Fitomassa / Фитомасса / Phytomass

kk. Белгілі бір телімдегі барлық өсімдіктердің жиынтық массасы.

ru. Суммарная масса всех растений, приходящаяся на данный участок.

en. The total mass of living plant material within a defined area.

370. Aumaqtıyñ ekologialyq qañqasy / Экологический каркас территории / Territorial ecological network

kk. Ортаның тұрақтылығын, экологиялық байланысты-

лықты және биоалуантүрліліктің сақталуын қамтамасыз ететін табиғи және көгалдандырылған телімдердің өзара байланысқан желісі.

ru. Связная сеть природных и озеленённых участков, обеспечивающая устойчивость среды и сохранение биоразнообразия.

en. An interconnected network of natural and green areas that supports environmental stability, ecological connectivity and biodiversity conservation.

371. Ekotopikalyq aluantürlılık / Экотопическое разнообразие / Ecotopic diversity

kk. Аумақтағы мекен ету жағдайларының алуантүрлілігі; ол биотаның түрлік байлығы мен экологиялық қауымдастықтардың тұрақтылығын қолдайды.

ru. Разнообразие условий обитания на территории, поддерживающее богатство и устойчивость её живого населения.

en. The diversity of habitat conditions within an area that supports the richness and stability of its biota and ecological communities.

XVII. Pänaralyq ekologialyq psihologia / Междисциплинарная экологическая психология / Interdisciplinary Environmental Psychology

372. Qorşağan orta psihologiasy / Психология окружающей среды / Environmental psychology

kk. Адамдар мен физикалық орта арасындағы өзара ықпалды зерттейтін пәнаралық сала; табиғи және жасанды ортаның тәжірибе мен мінез-құлыққа әсерін, сондай-ақ адамның ортаны пайдаланып, өзгертуін қарастырады.

ru. Междисциплинарная область, изучающая взаимные связи человека и физической среды — влияние природного и созданного пространства на переживания и поведение, а также использование и изменение среды людьми.

en. An interdisciplinary field that studies reciprocal relations between people and their physical surroundings, including how natural and built environments affect experience and behavior and how people use and change environments.

373. «Adam — orta» transaksiasy / Трансакция «человек — среда» / Person—environment transaction

kk. Адам мен орта бір-біріне үздіксіз ықпал ететін, бір-бірінен тәуелсіз емес өзара процесс.

ru. Взаимный процесс, в котором человек и среда непрерывно влияют друг на друга и не рассматриваются как независимые друг от друга сущности.

en. A reciprocal process in which a person and an environment continually influence one another rather than acting as independent entities.

374. Orta konteksi / Средовой контекст / Environmental context

kk. Мінез-құлық пен адам—орта өзара әрекеті жүзеге асатын тікелей және кеңірек физикалық, тұлғааралық, әлеуметтік және мәдени жағдайлар жиынтығы.

ru. Совокупность непосредственных и более широких физических, межличностных, социальных и культурных условий, в которых происходят поведение и взаимодействие человека со средой.

en. The immediate and broader physical, interpersonal, social and cultural conditions within which behavior and person—environment relations occur.

375. Ortany tanu / Средовое познание / Environmental cognition

kk. Адамның орындар мен кеңістік туралы ақпаратты қабылдау, ұйымдастыру, есте сақтау және пайдалану проце-

стері.

ru. Процессы получения, организации, запоминания и использования человеком информации о местах и пространственной среде.

en. The processes by which people acquire, organize, remember and use information about places and spatial environments.

376. Kognitivтік karta / Когнитивная карта / Cognitive map

kk. Орындар, бағыттар мен бағдарлар арасындағы кеңістіктік қатынастардың ішкі бейнесі; ол бағдарлану мен қозғалысқа көмектеседі.

ru. Внутреннее представление о пространственных отношениях между местами, маршрутами и ориентирами, помогающее ориентироваться и перемещаться.

en. An internal representation of the spatial relations among places, routes and landmarks that supports orientation and navigation.

377. Ortany qabyldau / Восприятие среды / Environmental perception

kk. Табиғи, жасанды және әлеуметтік орта туралы сезімдік ақпаратты мағыналы тұтас құрылымдар ретінде психологиялық өңдеу.

ru. Психологическая переработка сенсорной информации

о природной, созданной и социальной среде как о значимых целостных структурах.

en. The psychological processing of sensory information about natural, built and social surroundings as meaningful environmental patterns.

378. Ortany bağlau / Оценка среды / Environmental assessment

kk. Ортаның сапасын, қолайлылығын, қауіпсіздігін, тартымдылығын және басқа қасиеттерін пайдаланушы немесе бақылаушы тұрғысынан бағалау.

ru. Оценивание качества, пригодности, безопасности, привлекательности и других характеристик среды с позиции её пользователей или наблюдателей.

en. The judgment of environmental quality, suitability, safety, attractiveness or other characteristics from the perspective of users or observers.

379. Ortadan tuyndaityn stress / Средовой стресс / Environmental stress

kk. Шу, адамдардың шамадан тыс шоғырлануы, ыстық, ластану немесе бақылаудың болмауы сияқты орта жағдайларынан туындайтын психологиялық және физиологиялық ширығу.

ru. Психологическое и физиологическое напряжение, связанное с требованиями или условиями среды — шумом,

скученностью, жарой, загрязнением или отсутствием контроля.

en. Psychological and physiological strain associated with environmental demands or conditions such as noise, crowding, heat, pollution or uncontrollability.

380. Şamadan tys tyğyzdyq sezimi / Скученность / Crowding

kk. Адамның басқа адамдардың саны немесе жақындығы өзі үшін қолайлы кеңістік пен әлеуметтік байланыс деңгейінен асып кетті деп сезінуі.

ru. Субъективное переживание того, что число или близость других людей превышает приемлемый для человека объём пространства или социальных контактов.

en. The subjective experience that the number or proximity of other people exceeds the amount of space or social contact a person considers acceptable.

381. Jeke keñistik / Личное пространство / Personal space

kk. Адамның айналасындағы икемді аймақ; оған басқа адамның тым жақын кіруі жайсыздық туғызуы мүмкін және ол тұлғааралық қашықтықты реттеуге көмектеседі.

ru. Гибкая зона вокруг человека, вторжение в которую может вызывать дискомфорт и которая помогает регулировать межличностную дистанцию.

en. The flexible area around a person within which intrusion by others may produce discomfort and which helps regulate interpersonal distance.

382. Aumaqtylyq / Территориальность / Territoriality

kk. Адамның белгілі бір кеңістікті белгілеуі, даралауы, қорғауы және оған қолжетімділікті реттеуімен байланысты мінез-құлық пен психологиялық процестер.

ru. Поведение и психологические процессы, посредством которых человек обозначает, персонализирует, защищает определённое пространство и регулирует доступ к нему.

en. Behavior and psychological processes through which people claim, mark, defend, personalize or regulate access to a particular space.

383. Jekelik / Приватность / Privacy

kk. Адамның өзіне қолжетімділікті және басқалармен байланыс деңгейін өзі қалаған мөлшерге жақындату үшін динамикалық реттеуі.

ru. Динамическое регулирование доступа к себе и контактов с другими людьми, позволяющее приблизить фактическое взаимодействие к желаемому уровню.

en. A dynamic regulation of access to oneself and of contact with others so that actual interaction approaches the level desired by the person.

384. Oryñğa bailanystylyq / Привязанность к месту / Place attachment

kk. Адамның немесе топтың өздері үшін мағыналы орынмен эмоциялық және қатынастық байланысы.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.